

Marũa Ma Maitũa

mandĩkĩtwo nũa

Cege wa Gĩthiora

Copyright: ©2009 Chege Githiora

All rights reserved

ISBN: 978-0-9543960-4-6

Published by JC Press (UK)

Kũĩ Maitũ na Baba

Raphael Gĩthiora na Alice Wambũi

Ngaatho

Icunji cia **Marũa Ma Maitũ** ciarutirwo rĩa mbere thiĩnĩ wa Njaranda ya Mũikarĩre ya *Mũtiiri* Vol. 1, 2, na 3, 1994. Nĩ ngũcokia ngaatho nyingĩ mũno kũrĩ Burobetha Ngũgĩ wa Thiong’o nĩ ũndũ wa kũmamũkĩra, na nĩ ũndũ wa mataaro make. Ndingĩriganĩrwo nĩ andiki, atabarĩri na athomi a *Mũtiiri* — mũtirima wa ma.

Kĩambĩrĩria

Mũthenya ũmwe ndagũtigire maitũ
ngĩthĩ mũrĩmo kũndũ kũraaya
ngĩgũtiga na ihoru rĩngĩ
rĩa kuona mwana ũngĩ waku
agĩthĩ mũrĩmo kwene kũnene
Maitũ, wandutĩre tuothe ngĩhukia
nĩguo njĩganie cia tĩgiti
ya gũthĩ gũcaria gĩthomo.

Mũthenya ũcio ndũngĩrganĩrĩka:
kwarĩ rũciĩ kĩroko, riũwa rĩkĩara
wee warĩ mũgũnda ũkĩrĩmarĩma
tũroiganĩra ũhoru tũtekwenda
—thĩ thayũ mũriũ wakwa
—tigwo na wega maitũ
tũkĩhĩmbanĩria.

Ndĩ rũgendoinĩ ndeyũragia atĩrĩ:
hihi nĩ tũkonana nawe rĩngĩ?
nĩ ngacoka kuona mũciĩ na andũ aitũ
itũũra na araata aya maranyumagaria?
wĩthĩ nĩguo nĩ mwega tondũ
itanathĩ hanene ũritũ ũcio ũkĩhũtha
tondũ meciria makwa marĩ mbere
kũnene mũrĩmo kũraaya
ndongoretio nĩ irooto.

Mũrĩmo

Mũrĩmo kũraaya ta manjarara!

kũrĩa ciana nyingĩ cia atumia

cithiyaga gwetha gĩthomo

mũndũ agathiĩ na mwĩrĩgĩrĩro mũnene

na akinya kuo no kahinda gatarĩ cihĩ

mbica ĩrĩa arĩ nayo ĩkabanjũka

rĩmwe agethikĩra aririkana

maũndũ atigire na thuutha

ndĩra ciake, araata ake

ihĩri cia ciana igĩthaaka

ihĩ na ũhĩ wa cio

mĩtheko ya airĩtu na anake makiuhana

athuuri na atumia makĩrĩa kĩrĩra nja

akaririkana mataha ma irio cia ngimo

nyama cia hĩhio, kabũri kororo

ndũndĩro, mĩtura, thengatwarie

maaĩ ma ndigithũ mahehu wega

ũcũrũ mũmata wa mũkiyo

kana wa mũhĩa na mwere

njohi ya ũkĩ na mũratina

maembe, mainabu, matomoko

igwa kĩanda hakuhĩ na rũĩ

nyotora cia kũnyotora
o na kanyotu mũnyotu atĩa!
mũndũ aririkanaga macio na mangĩ
thota na irio cia mũrĩmo ikaaga cama
nyama ciao itũũragio mbarabuinĩ
matunda mao makũragio na ndawa
o na njuĩ ithecagwo cindano
igatuĩka ngũkũ na kiumia kĩmwe
nĩ ngeragia kwĩrugĩra rĩmwe
ta ũrĩa ndonaga ũgĩtũrugĩra
no ciakwa citirĩ mũcamo ta wa ciaku maitũ
no nĩ cirĩ cama gũkĩra ciao
monaga ngima magatheka
ndanyua ũcũrũ makeng'aũrĩra
no matiramenya ũrĩa ngima kana ngimo
iratũma ngũkuhĩrĩrie o na ndĩ kũraaya
ngona hinya wa mataaro wanandaara
Maitũ: tiga wanderire wega
ũkĩnduta kwĩyũmĩrĩria
nĩ ingiomirwo nĩ ngoma njũru tene!

Irooto

Irooto nĩ cio cindũirie
mĩaka mĩingĩ ndĩ Rũraaya
gũtirĩ kiroto o na kĩmwe
ndarotagĩra kũu kwene!
ciothe! ciekĩkagĩra Mang’u
kana kũngĩ bũrũriinĩ witũ
Njamũhũri ya Kenya
ũguo nĩ ta kuga atĩa?
atĩ mwĩrĩ na meciria
citikoragwo hamwe hĩndĩ ciothe
no ũthĩinie (kana ũkenie) mwĩrĩ
no meciria matirĩ hau

Ringĩ o na ndĩ kĩrathiinĩ
kana ndĩ nyiki nyũmba kana njĩrainĩ
meciria nĩ moyaga mathagu:
nĩ nĩ ũcio maithikiri igũrũ
ngahũra itanga ngereire mũbutĩtinĩ
—Wĩ mweга nyina wa Kamau?
— ĩĩ ndĩ mweга no ngana wee!
na hau kabere ngakora angĩ
— mwaigua atĩa?
— aaca gũtirĩ kaũru!
ngakinya bara nene

mũikũrũko gatuambainĩ ngaharũrũka
mũithikiri no ndogo
rũhuuho no mĩrũri
konainĩ ma no matatũ ãngĩnduta bara
karĩmainĩ ngokĩrĩria maithikiri
ngoro ikahũra na hinya wa bũrũri
ndakinya karĩma igũrũ ngahũmũka
ngarũgama ndĩtiranĩtie na mũithikiri
hĩndĩ ãyo ngerorera bũrũri mĩena yothe
arĩmi mainamĩrĩire mĩgũndainĩ
magĩthikĩrĩra irio nduru na thaka
one kahĩ njĩrainĩ
icembe rĩ kĩande karorete mũgũnda
nĩ kamba kũrũgama kwĩndorerera
ngathoma meciria mako
amu ma kareyona karĩ igũrũ
rĩa maithikiri ãno yakwa
— nĩ atĩa kahĩ?
o na gatingĩigua
ngagatiga hau kendoreire na irooto ciako
ngĩrĩkia karĩma ga gatatũ
ngakinya kĩruruinĩ kĩa mũkũyũ mũnene
ngakora mũtumia akiendia meeru
nĩ no kũhũma na thigino gũitika

ngatirania maithikiri rūgirinĩ
 — wĩ mweга maitũ?
 — ĩĩ ndĩ mweга no anga wee
 — o na nĩ ndĩ mweга
 — kaĩ ũmũthĩ ukĩrĩ na meeru mathaka atĩa?
 — maya? o na wĩ munyaka wakora mĩraaru ĩno
 — ũramendia atĩa?
 — nĩ ciringi ithatũ kĩhũba kĩa mana
 ngagũra mana ngarĩa ngaigua weга
 — nĩ weга maitũ, gĩtigwo na weга
 — nawe thiĩ na weга mũriũ
 ngĩringa rūĩ na ngĩambata karĩma
 mĩnoga ikahaana ta yathira
 tondu nĩ ndĩrona mũthia wa rūgendo
 — Wakĩa cūcū?
 — Wakĩa baba?
 — nĩ woka gūtũgeithia baba?
 — ĩĩ nĩ ndoiga njũke kũmũgeithia
 — andũ nĩ eга mūciĩ?
 — matirĩ na ũru nĩ mamũgeithia!
 — kĩnyue gacai gaaka irio itanahĩa
 ngaikarĩra gaturwa
 ngatereta na cūcū na guuka
 makahe kĩrĩra kĩngĩ kĩa bũrũri witũ

ngainũka na ngoro ĩ na thayũ na gĩkeno
kaĩ gwĩ cukuru ĩngĩ nene gũkĩra ĩyo?

Ũtũũro wa Mũrĩmo

Ũtũũro wa mũrĩmo nĩ ũhoru ngwĩre!
o na ũrigiciĩrio nĩ makiri ma andũ
mũndũ rĩngĩ aiguaga e wiki ng'a
mũndũ atũũraga e ta mũgendi
gũthaamathaama ta kaihũ
kĩbandĩ gĩtikoima mũhuko
njĩraini wĩroragĩrwo ta mbica
tũrĩgũ twanyona tũgakunyana ciande
atĩ ũirũ wakwa nĩ ũkũmahe mũnyaka
o na mutheeca itu hihi nĩ murũ
gũkũ Mehiko kũrĩ metĩkĩtie
atĩ karĩgu kangĩona mũndũ mũirũ
gakunye muraatawe —
nĩ gekuona mũnyaka mũthenya ũcio
amwe magatheka mehithahithĩite
itonga ikarũmarũmia tũbeti twa cio
atumia makagutha ciana ciao
kaana kamwe kanyonire gakiuga mbu!
thigari cikuonaga njĩrainĩ

cikona mündũ wĩ na mahĩtia
gũkorwo wĩ mũirũ gwiki
nĩ gũtua watho!
amwe nĩ a gũkũnyira
makanga makahuuha ihũni
njangiri cia muumo cikaanĩrĩra:

— **nig•r•!**

wehũgura cikeng'aũrĩra na mĩtheko
atĩ ũcio nĩ mwago harĩ o
angĩ makũroraga na tha nyingĩ
atĩ makuona wee, mündũ mũirũ
monaga ngombo kana mündũ mũrume
makarigwo ũrĩa arĩ nĩ ndĩmaiguagĩra tha
nĩ kũrigwo kwao na werũ wao
makarigwo ũrĩa ngocaga ũirũ wakwa!
no hihi nĩ ũirũ witũ meriragĩria
mona matingĩũgĩa makaũmenereria
ta ĩrĩa yoigire matunda nĩ marũrũ
yaremwo kuhaica mũtĩ igũrũ ĩmatue!
nĩ kĩa mündũ eririkanagia
o ta ũrĩa ingĩenda o nao mamenye atĩ:
ũirũ kana werũ ti ũrogi kana ũraika
o mündũ nĩ egoce na gĩkonde gĩake
na ndakagerie kũgocora kĩa ũrĩa ũngĩ.

Hihi...?

Maitũ

o ta ũrĩa wandutire
nĩ njokagĩria Ngai ngatho
nĩ kũndongoria na kũngitĩra
na kũhe hinya na ũhoti mũnene
wa kuona na kũmenya maingĩ
nĩ ndihokete atĩ macio mothe
nĩ makandeithia ũtũũroinĩ ũyũ atũheire tũhũ
no rĩrĩa ndethikĩra nĩ ndiyũragia nyingĩ
ciũria imwe ngecokeria
ndaikia maitho kabere ngona:
to gũkorwo hihi ngainũka ngore
mũtĩ twareraniĩrwo naguo nĩ watemirwo?
Ngĩ na Ngunũ igĩciarana na igĩthĩnjwo?
mĩtitũ ya mĩtĩ yeheretio biũ
ĩgatuĩka ya mabebe na makorobea
tũhĩ tũgatuĩka ihĩ
ihĩ anake
anake athuuri?
riikainĩ riakwa ndingĩona mũhiki
ngakora itũũra riakirwo mĩciĩ ingĩ mĩingĩ
rĩkĩneneha, rĩkĩarama, rĩkĩongerera andũ

rũru rwa ciana itanyũĩĩire caai rũgĩtũha nja
njarwa cia maciara maingĩ
cia mohiki itanyũĩĩire caai kana mũkio
— nĩ ndoiga thaai
amu ciana cigĩtheerema nja
nĩ kĩrathimo kũrĩ itũũra
ciana nĩ cio rũciũ rwitũ
Ngai mũgai arotũhe nyingĩ
no ningĩ nĩ njũĩ wega atĩ
tũiri nĩ wa imera na magetha
kwoguo no ngakora
Mũgai egetheire amwe
no ngakora mbĩrĩra itenjire
tiga ũhoro wanginyĩire
ndĩ gũkũ mũrimo
wa arĩa amwe metirwo
nĩ ũndũ wa mūtino
mũrimũ kana ũkũru
kĩeha gĩkanyitũkia ũ wega
ndaririkana ndiarĩ ho kũmoimagaria:
nũ ũkandihĩria mathiĩĩ macio?
nũ ũkanjokeria ikeno ndatigire?
hihi ingĩarĩ kuo...
hihi...

hiihi...

hiihi kũngĩatuĩkire atĩa?

kĩeha gĩa kwĩrira korwo ndarĩ ho

gĩkanyitũkia o ũ wega

ndĩ nyoiki gũkũ kũraya na mũciĩ

Rũthiomi

Maitũ ũgĩthoma marũa maya

ndĩrakwandĩkĩra na Gĩgĩkũyũ

tondũ nĩ ruo rũthiomi rũrĩa wandutire

ti gũthũra ingĩ, ti gũthũra Kĩngeretha

Gĩthibanya, Kĩreno, Gĩcaina

Gĩturũkana, Gĩthwairi kana Kĩmĩrũ

— aaca

no mũndũ ainaga na gatrĩrũ gake

rũrũ nĩ ruo rũthiomi wee naniĩ twaragia

ngũgĩkwandĩkĩra na rũthiomi rũngĩ nĩ kĩ?

ningĩ ndeto ici ndĩrakũhe

nĩ cia bata mũno harĩ nĩ

nĩ ngwenda ũcigue wega

nĩ getha o na ndĩ kũraya

ngũtarĩrie wega na rũthiomi rwitũ

Nĩ rũthiomi rũnjiyũragia gĩkeno ngoro

ingĩgua rũkĩario rũmatĩtio wega

o na njuĩrĩ yakwa nĩ yambũrũrũkaga
amu mũgambo wa Gĩgĩkũyũ
nĩ mũthaka na kũnyoroka
ingĩhota gũkiĩhũthĩra wega
njokanĩririe rũrĩrĩ na ruo
athuuri moe tũturua
atumia macoke ndundu
ciana cimarigiciĩrie wega
ndaigua wega mũno ngoroinĩ
Ũkaai o na inyuĩ anake na airĩtu!
na inyuĩ ihĩĩ tigai mũhahĩ wanyu
kindĩriai haha inyuothe
nĩ ngwenda o na aya angĩ othe
maigue ndeto iria ngũkũhe
nĩ guo ũmenyi tuongerere
meciria tũkũrie
tukiũrania ciũria kĩĩrainĩ
maitũ kũngĩgatuĩka ũguo
ingĩgakena mũno makĩria
kuona rũthiomi rwitũ
rũgĩcokanĩrĩria rũrĩrĩ
amu gũtirĩ ũndũ ũkirĩte
ũrimĩri wa rũthiomi!
kũmenya thiomi ingĩ ti ũru

ũguo nĩ kuongerera ũgĩ
— thiomi igĩrĩ, nĩ ũgĩ maita meeri
ũru nĩ mũndũ gũte rwake
ateage inya ciake
akinyĩrĩte inyanya ciene
Mĩri ya rũthiomi rwitũ rwa Gĩgĩkũyũ
ĩrĩa yahandirwo nĩ ma agu na agu
nĩ ya gũtũra tene na tene ãngĩramatwo wega
ta urĩa aramati a ruo kĩambĩrĩria
Gĩkũyũ na Mũmbi na airĩtu ao kenda mũiyũru
Ndemi na Mathaathi, Ndung'ũ na Mbũrũ
Maina na Mwangi: nĩ hĩndĩ ãngĩ ya ituĩka
twahota atĩa gũkaana kana gwĩtunya igai ritũ
tũrĩre Kĩngerethainĩ, Kĩbaranjainĩ, Kĩrenoinĩ?

Kuuma ndoka rũraaya
nĩ guo menyaga ũma
wa maingĩ wananjũra
makoniũ rũthiomi rwitũ
gũtirĩ ũgĩ tũtangĩgĩa na rũthiomi rwitũ
no no mũhaka tũrwende na kũrũthioma
ta ũrĩa Waiyaki athamakaga naruo
kana Wa Kĩbirũ akĩguũrĩrĩa kĩrĩndĩ
andũ mathĩnjagĩra Ngai na Gĩgĩkũyũ na akamaigua

gũtirĩ gĩkĩrĩte rūthiomi mũkũrĩreinĩ wa andũ
o na hiũ, matimũ kana njirũngi
itiaiganĩte Kĩmaathi
atangĩarĩ njorua ya rūthiomi
amu hinya wa kiugo nĩ mũnene
rũthiomi to mĩrukĩ tu, aaca
rũthiomi nĩ ta mũgathi
ũgathanĩtie athiomi a ruo
ũkamahe rūrĩmĩ rūmwe
birothobĩ ĩmwe ya ũtũũro
njĩra ĩmwe ya kuona maũndũ
rũthiomi ruothe nĩ rūrĩ kihumo
nĩ rūkonainie na thiomi ingĩ
no nĩ kũrĩ ingĩ rūtarĩ rūrĩra na cio
rũthiomi nĩ rūkũraga ta eene
rũkongerereka na rūkagarũrũka
rũkagĩa ihu na rūgaciara ingĩ
no rūngĩaga gũtungatũrwo no rūkue
hithitũria ya mĩaka ngiri na ngiri yũrĩre thĩ
na ruo rūrĩrĩ rūharagane
aaria a rūthiomi rūmwe nĩ a rūrĩra rūmwe
nĩ ruo ngoi ya mĩtugo na mĩkarĩre yao
nĩ ruo gĩcicio kĩa ũgĩ na umenyi wao
nĩ ruo ikũmbĩ rĩa ndĩira cia rūrĩrĩ

gũtiganĩria rūthiomi rwiũ
nĩ gũthikanĩria rūĩĩ
Rũthiomi nĩ mũro, rwi bata ta kĩ
ũtarĩ naruo ndangiona marĩgu
kwoguo ndakinya Mehiko gũcaria gĩthomo
ũndũ wakwa wa mbere kuo
warĩ kwĩruta rūthiomi rwa Gĩthibanya
tondũ nĩ ruo rwa eene kuo
gĩthirikaari, ũtetiĩ, na gĩthomo
Gĩthibanya kĩarehirwo Mehiko
nĩ ngoronia Mũthibanya
akĩrũruta o kwao akĩrũhanda kwene
mĩaka magana matano mihĩtũku
rũgĩtheremio kĩaahinya
rũkĩhandĩrĩrwo na mĩri mĩriku
nginya mũico wa uhoru
rũkĩũraga thiomi cia ndũire cia Mehiko
iria rĩu ciaragio nĩ andũ atare:
nĩ wakĩona o na ithuĩ harĩa tũroreete
tũngĩaga kwĩmenyerera...

Maitũ nĩ ndaigua nyoni cikĩgamba
ikĩnjũra kũroko ndĩ wĩra!
ngĩetha cia kũrĩha gĩthomo na nyũmba
reke njige karamu thĩ
nĩ ngakwandikĩra mangĩ rũciũ
Thaai!

Nyoni ciraqambĩra mũtĩ igũrũ

Kĩhumo no Kĩmwe

Ūtũũro wa mũrĩmo nĩ inooro
mũceera thĩ nĩ amenyaga
atĩ yo ti ya mũmwe
amu thiomi na mũkarĩre
nĩ cio citigithanagia andũ
ti maniũrũ kana iromo
kana njuĩri kana gĩkonde
amu ithuothe kairũ na keerũ
twombirwo nĩ Ngai ũmwe
hatirĩ andũ makĩrĩite arĩa angĩ
no mĩtugo ĩturagwo nĩ rũrĩrĩ rwa andũ
makĩgiana na bũrũri ũrĩa magaiĩrwo nĩ Mũgai
kũmwe kwĩ irĩma na ituamba
kũngĩ werũ mũtheri kana mĩtitũ
kũrĩa kũngĩ nyurinyuri wa ira na heho
gwiitũ gwĩ tũri mũnoru
kwĩ njũĩ, cianda na ituamba
o ta ũrĩa mwathomaga mũthomereinĩ:
*...Ngai nĩ abeete Gĩkũyũ bũrũri mvega
ĩtagaga maĩ kana irio kana gĩthaka
mvega no Gĩkũyũ kĩgocage Ngai bingo ciothe
tondu anagĩtanahĩra mũno...*

kĩreke andũ aitũ othe
 magocage Ngai hingo ciothe
 nĩ ãndũ wa kĩa amatanahĩre na kĩa
 no kwenda gwĩkumia na citũ
 ti gũtũme tũmene aĩa angĩ
 nĩ ãndũ mĩtugo yao nĩ itiganĩite na itũ
Gwitũ mbembe nĩ irio njega
 kũrĩ andũ angĩ mbembe nĩ cia mahũ
 harĩ ũkabi ng'ombe nĩ irio na ũtonga
 no harĩ ũhĩndĩ ng'ombe nĩ ngai ti irio
 gwitũ ira kĩrĩmainĩ nĩ nyaga
 kũngĩ nĩ ndoro tiga ĩ njerũ cua
 nyoka tũringaga kĩongo
 tũkoraga ngai wa andũ angĩ
 mĩhiano ĩkĩrĩ mĩingĩ:
 atĩ mĩtugo ĩturagwo nĩ andũ
 kũringana na mĩkũrĩre yao
 amwe tũkahianania mĩtugo mũno
 na angĩ tũgatigithũkana makĩria
 nĩ maitũ njĩtũkĩtie atĩ
 tiga no mĩtugo gũtigana
 andũ othe a thĩ ĩno
 ngoro, tombo na meciria
 hatarĩ kwĩyenda makĩria

kwĩmena kana kũmenana
thĩĩnĩ witũ ithuothe andũ
athũngũ, ahĩndĩ kana Macaina
tũrĩ kĩndũ kĩmwe
tũrĩ a Ngai ũmwe
kĩhumo no kĩmwe:

Abirika!

Maũndũ maya andũ matimoĩ
angĩ matiendaga kũmamenya
na arĩa mamoi makamahithĩrĩra
makĩenda tũcambanie na tũmenane!
kwenda mĩtugo itũ nĩ wega
no ti wega wendo ũcio ũtũhumbe maitho
atĩ rĩrĩa twamahumbũria
tũkona mĩtugo ya andũ arĩa angĩ ĩ mĩũru
tũkarega kuona gĩtumi kana kĩhumo
kĩa mĩkarĩre ya ndũrĩrĩ icio ingĩ:
mũndũ mũhoya kĩrĩma rĩ
angĩcambia mũhoya rũĩ atĩa?
gĩtirĩ andũ ega kũrĩ arĩa angĩ
nĩ kio ndoraga ngona wega
Kenya ĩno iitũ andũ maiguithanie
tũnyitanĩre mawega na mathĩĩna
tweheranĩrie ũtiganu wa mĩkarĩre

ũiguano tũ'ũhũre maita na ũiguano
kuuma Taita nginya Turũkana
Gĩthumo nginya Mambatha
tũikare thĩ hamwe
tũthiũrũkĩrie riko rĩmwe
tũrĩe ngima na ngimo
gĩtheri na mũceere
nyama na thamaki
irĩya na thakame
ci cia mbũri kana cia ngamĩra
nĩ tũigui ng'ano cia Nandĩ
na kĩrĩra kĩa Oloiboni wa Ũkabi
tuganĩrwo ng'ano cia ng'endo cia Thwaĩri
twĩrorere ũicũhia wa Ikamba
na tũine nyĩmbo cia Ngirĩama
macio mothe twagĩrĩrwo nĩ kũmamenya
tũnine ũĩru na rũmena
tũtemanie ũyũ mũgogo
meciria matige kũhoca
amu ũyũ ti wa mũndũ ũmwe
kana kabira ĩmwe
nĩ witũ ithuothe
kamũingĩ koyanagĩra ndĩrĩ

Marimũ

Gũkũ mũrĩmo nĩ kũrĩ andũ aingĩ
arĩa ingĩhanania na marimũ
mamwe nĩ ma gũkũrĩa mūtwe
mangĩ magakũhohia ngoro
magagũcokia mĩtegoĩnĩ twetegũrĩre
mũndũ nĩ egũgũkũrĩa ritho agakũria:
—atĩ kwanyu Abirika mūtũraga mĩtĩ igũrũ?
—atĩ wehumbire nguo wacuka ndege gũkũ?!
—atĩ nĩ mũrĩaga andũ Abirika?
moigaga na magakwĩra maithoinĩ
atĩ nĩ o makũĩ gũgũkĩra
ũmarekere ũtongoria wa thĩ
atĩ tondũ nĩ o mekũite magegania
o na gũkĩra marĩa ma Mutha:
ndege akĩrĩ o maturire!
o na thimũ, ngurumeeti na mambomu!
kaĩ kwa mweri akĩrĩ a mathiaga!
o na kwa Ngai matigagĩkinya mbere itũ!
nao amwe aitũ arĩa makĩgagio nĩ gĩthomo
arĩa matarĩ mathoma ciugo cia mabuku ta:

How Europe Underdeveloped Africa

Decolonising the Mind

Discourse on colonialism

Black Skins White Masks

They Came Before Columbus

Africa Must Unite

Not Yet Uburu...

magacangayio nĩ ng'ano cia maheeni
makamera ng'ano ta iria cia marimũ
marĩa tene manyaririre mũciariĩ
mũthuriwe mūturi ari ũturi
magagĩtikĩra kũhumbwo maitho nĩ makũro
mageciria aĩ makũro nĩ mo rũkũri
magakena nĩ kũganwo nĩ ũmenyi wao
na hĩndĩ iyo nĩ rĩrĩa marethahia
na kũmenereria ciĩko twaneka
ũhotani twanahota
mathekanagie na thũ cia nyakairũ
makĩaragia cia ũrimũ witũ
metĩkanagie na ũtaũri wa marimũ
na rĩrĩa gwitũ kwagĩa thĩna
magakaya moete mũgambo wa marimũ:
nĩ muona! roraai!
onei ũrimũ na ũgiĩki wa nyakairũ:
tũtigatura ndege
tũtigathiĩ kwa mweri
tũtikahota kwĩyatha

Abirika no mbaara na ũkabira
tũgūtũra tũhoyaga gĩa kũrĩa na kũnyua
tiga nĩ ũtaana wa mũrĩmo wa Ithũĩrorĩ
tũngĩrĩ ha ithuĩ andũ airũ?
hau marimũ magatheka na kanua ka ngata
tondũ nĩ moĩ kĩrĩa matahaga gwitũ
thahabu iria manenja, andũ manakuua
kahũa, mahũa, matunda, macaani
mainũkagie gwaka kwao na citũ
Ngai witũ akainamia maitho nĩ gũconoka
nĩ ũndũ wa aya aitũ macenjanirie nĩmĩ
makĩoya rũrĩmĩ rwa gathuku!

Comba

Rĩrĩa ngũkũhe cia marimũ ma mũrĩmo
ndĩraria cia andũ eene kana maikaraga
mabũrũrĩ meĩtaga ma Ithũĩro:

Kwangeretha

Kwanjeremaani

Kwabaranja

Kwamatariani

Kwareno

Gwathibanya

Amerika na Kanada

— ndĩraaria cia nyakeerũ
mũcomba mwerũ gĩkonde
rĩmwe wa maitho ma bururu
kana njuĩrĩ ndune ndaihu
ũcio nĩwe mwathani gũkũ
na mabũrũrũini maingĩ ma thĩ
thiomi ciale nĩ cio ciaragio
nguo ciale nĩ cio twĩhumbaga
ũgĩ wake nĩguo ũtuĩkaga atĩ nĩ guo ũgĩ
ndũrĩrĩ nyingĩ cihoyaga Ngai wake
tũkoya meciria make biũ
nginya atwĩrage ũthaka nĩ kũ
gũĩkaraga wega nĩ kũ
kũrĩa wega nĩ atĩa
gũkenā nĩ atĩa gũkenagwo
andũ aingĩ mũno aitũ
twĩtĩkagia ciugo ciale ciothe
hatarĩ kwĩyũria ciũria ta ici:
nĩ kũ kĩamũheire hinya ũcio wothe
wa gũthiomagĩra thĩ yothe
na nĩ itũ ithuothe?

Kuuma rĩrĩa comba wokire Abirika
kĩrĩkanĩro gũoko kũmwe

kũrĩa kũngĩ mũcinga na nyahunyũ
macokire gũtũtharĩkĩra kĩa hinya
matwathe na marĩire tĩiri witũ
na ithuĩ tũkĩoya matimũ na ngo
mbaara Abirika guothe ĩgĩtuthũka
no mũcinga ĩkihota matimũ na ngo
tĩiri mũingĩ makĩoya kĩa hinya
makĩng'ea mĩtĩ na nyamũ nyingĩ
(njiguaga mambire gũtara mĩtĩ yothe)
tĩiri witũ makĩhũra ndawa
njũĩ na maria gũgĩtwo ciũngũyũ
ndawa magatũrehera tũgũre
cia mĩrimũ o ĩrĩa arĩ o matukundiriel
rũu maratwĩra tuongerere ciama cia ũteti
o rĩrĩa arĩ o mabanjũire ciama o icio
ĩria citũ ciathamakaga bũrũri tene
na makĩhinga na kũgĩria ituĩka
nĩ ndĩyũragia ciũria nyingĩ
cikonainie na ũyũ mũthũngũ:
hihi kĩa e hinya mũingĩ atia?
kana nĩ wara ta wa rwĩgĩ
amu mũingĩ woyanĩra ndĩrĩ
ũcokaga gũtungumana o hamwe
mũthũngũ agatigwo agĩtheka

rĩrĩa ndungata ciake na marimũ
ciaruta wĩra mweya ta ũcio
wa kũrigica tombo wa Mũabirika
Mũthũngũ nĩ atũirie magigi
harĩ ũrĩa ũtarĩ gĩkonde kĩa
na makĩria ithuĩ andũ airũ
kuuma o hĩndĩ ya ũkombo nginya rĩu
ndarĩ atigĩthĩria gũtũthaahia
ũmũthĩ ũyũ mũciare nĩ mũthũngũ
angĩkorwo atatĩrwo nĩ gataata kamwe tu
ga thakame ya mũndũ mũirũ
andũ aao nĩ mamũregaga
atĩ ti mũthũngũ ta o!
nĩ ndũiciragia harĩ gĩtumi
kĩnene hihi gũkĩra magigi moiki
nyonaga ta arĩ guoya akoragwo na guo
amu gĩtonga handũ thĩ yarũma
nĩ gĩtigĩrĩite mũthĩini mũno
tondũ nĩ agĩtheecaga ngoro
ningĩ gĩtonga nĩ kiũĩ atĩ
gĩkeno kana wĩyathi itigũragwo mbia
ningĩ mũici nĩ thikũ mĩrongo!
gĩtonga nĩ gĩtigĩrĩite mũthĩini
nĩ kũmenya atĩ thĩina ũrĩ marũrũ

gĩtonga nĩ kĩmakaga mũno
na makĩria gĩkahithĩrĩra ũhoru wa ma
geetha gũtikanamenyeke rĩ kana rĩ
kĩhumo kĩa ũtonga ũcio wakĩo
kana itũmi iria cia ma biũ
cia gũtũhingũra maitho
tuone kĩrĩa gĩatũrĩre
kana kũrĩa twathikĩrwo thigira
hoyaga tũkahota kũmenya
ũrĩa wothe athũngũ moĩ
geetha tũhote kuona
kĩrĩa gĩothe monaga:
nĩkĩo ndindaga mabukuini!

Maitũ rĩu oya gaturwa
Tũngania mwaki wega
na ũigĩrĩre gatubia riko
iga mĩnoga yothe thĩ
na uge ciana ciũke
o na andũ agima
na ti kĩaama ngũmwĩta
nĩ mũke mũigwe rũgano
na ndeto cia ũyũ mũrĩmo
nĩguo mũigwe na muone

ũrĩa niĩ ndaiguire na ngĩona
kũrĩa guothe ndanathĩ
rekei nduĩke kanua kanyu
matũ na maitho manyu
ng'endoinĩ ici ciakwa

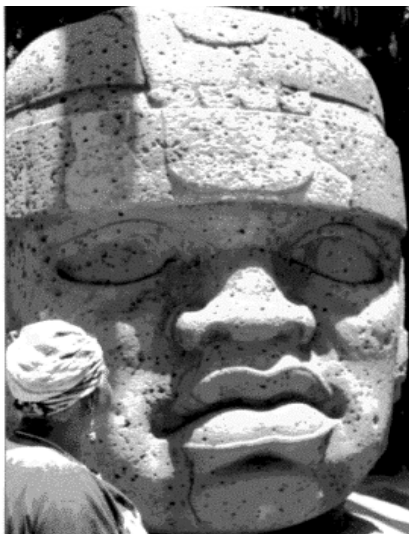

Mehiko

Bũrũri ũyu ndũire witagwo Mehiko
andũ a kuo metagwa Ameeriko
rũthiomi rũrĩa maaragia mũno nĩ Gĩthibanya
no nĩ kũrĩ ingĩ nyingĩ ciaragio kuo
Gĩthibanya nĩ ta Gĩthweri gwitũ
rũthiomi rwakũnyitithania bũrũri
Mehiko nĩ bũrũri mũnene
ta Kenya itũ maita mana
nĩ bũrũri wĩ ũthaka na ũtonga
mũhuro wa Ameerika ya Rũgũrũ kana USA
ĩrĩa yamatunyire hakuhĩ nuthu ya bũrũri
ameehiko nĩ andũ a rika ritũ
ithuĩ, ndũrĩrĩ cia Abirika
kwao maĩkaranagia o ta ithuĩ tene
makabira maingĩ mwanya mwanya
andũ metagwo Atlaskala, Ayasteka
Atotonako, Ataraumara, Amicika

Amisteka, na angĩ aingĩ mũno.

Gũtirĩ ũndũ njogu maitũ
rĩmwe nĩ wokire na ũkĩyonera
ngĩgũceeria taũni yetagwo Halapa
mũcũrĩnĩ wa iria rĩa Aturatĩki
nĩ ndagũtwarire miciamu ya kuo ũkĩona
mũromoinĩ wayo ũgtũngwo
mwacũhio wa kĩongo
kĩa ihiga rĩgana ikũmbĩ
nĩ gĩa tani ithano ũritũ wakĩo

Kĩongo kĩa Olmeka, Miciamu ya Xalapa

Gĩacũhĩtio ũthiũ ũtangĩriga
o na hang'ĩ na ngaro cia ũthiũ

maitho make makũrororete
ta marakwĩra ũgerie kũmũkaana
kana ũkarararie atĩ ti ũmwe witũ
Nĩ handike karũbaũinĩ hau
ciugo nini mata, ibungo igĩrĩ:

*“kĩongo gĩkĩ ũkuona
giacimbũrurio gũkũ gwitũ La Venta
ijimboinĩ rĩa Tabasco, mwakainĩ wa 1946
nginya barĩa ithuĩ tũĩ
giacũbirio tene mũno
mĩakainĩ ya 900-1000
(mĩaka 1000 Yesu atanaciawo)*

*Gĩcagiinĩ kĩa Ile Ife, bũrũri wa Nainjũria
mĩtugo wa ene kuo nĩ gwacũbia ciongo ta ici
cia athamaki ao, kana njamba ciao
nĩguo citikanariganĩre.
kũrĩa gũkũ kĩonirwo
andũ a kuo a tene metagwo Olmeka”*

Ndũmĩrĩri iyo nĩ theru ma
ya arĩa metĩkitie ta nĩ
atĩ no gũkorwo Olmeka acio a tene ũguo
moimũte Abirika magakinya Mehiko
na hihĩ magathamaka kuo
kana makaruta ene kuo mĩtugo ya Abirika.
Gũtuĩkaga atĩ tene tũtanahurunjwo
ũgĩ Abirika twarĩ naguo mũingĩ
wa gwaka, kũrĩma, gũtura
wa gũtherera na meeri iriyainĩ

mĩakainĩ iyo ngiri mĩhĩtũku
 njĩrainĩ na ndunyũinĩ cia Mehiko
 nĩ ũngiakorire agendi na onjoria
 magĩthogorana na ene Mehiko
 marehete indo cia ũturi
 nao maiyĩrĩte mahiga ma goro
 njoya cia nyaga na mbakĩ
 nao magatiga nguo, itaama
 tũhiũ na bangiri cia magemio
 andũ acio metagwo “Ageni Ogi”
 macomokaga mũcũrĩinĩ wa iriya
 magaikara kĩmera na kĩngĩ
 aingĩ magacoka kwao
 marĩkia mbiacara ciao
 amwe makoya aka a kuo
 magaikara kũu kwene
 magatuĩka a kuo
 rũthiomi makoya rwene kuo
Andũ acio ũkũigua
 moimaga Abirika ya Ithũiro
 o hĩndĩ ĩyo Abirika ya Itherereo
 Athwaĩri (Waswahili)
 Ũhĩndĩ, Aarabu na Caina
 nĩ mathereraga na matarũ

matarĩ injini tiga huuho
 na njũĩ cikoragwo iriyainĩ
 — Maitũ, ndũkanaheenio nĩ mũndũ
 atĩ Athũngũ nĩ o a mbere
 gũceera mabũrũri ma kũnenel!
Ũhoru mũingĩ witũ wa hithitũria
 ũkaanagwo nginya nĩ ithuĩ eene
 tũkoiga atĩ nĩ maheeni macio
 amu ngũkũ ya ũkoronia
 ĩtũraga ĩkũgaga tomboinĩ witũ
 no ũngĩthikĩrĩria ngoro yaku
 wĩthomere na wĩyonere
 nĩ ũgwĩtũkia ta niĩ atĩ
 rĩrĩa ngũkinyũkia ndũnyũ cia Mehiko
 njiguaga ngĩrũmĩrĩrwo nĩ ngoma
 cia agendi acio a tene
 arĩa mokaga kuuma Abirika
 mĩaka magana mbere ya Columbus
 ũrĩa twĩragwo atĩ nĩ we njorua ya ng'endo!
Ndeto ĩno ya hithitũria itũ ndingĩnina
 nĩ kabica kanini ndakũhũrĩa
 wone ũrĩa nyonaga kwarĩ tene
 na itũmi cia gũkorwo gũikaire ũrĩa kũrĩ ũmũthĩ
Olmeka nĩ mokire magĩthira

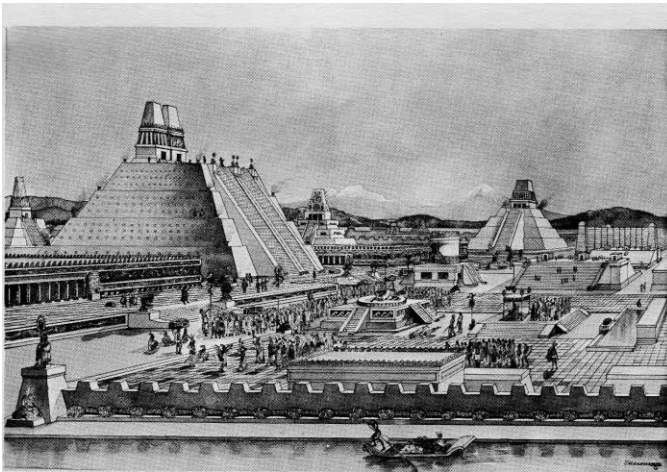
no kĩa kĩamaninire kana gĩamarĩa
kana kĩa mathamĩre
gĩtirĩ mũndũ ũĩ nginya rĩu
hihi mameririo nĩ thĩ
ta Gumba na Maitho Ana...

Azteka

Thĩĩĩ wa ndũrĩĩ nene cia Mehiko cia tene
kwarĩ rĩmwe rĩnene rwathanaga
rwetagwo rĩrĩĩ rwa Azteka
makĩite mĩcĩĩ mĩnene mĩngĩ
o ta ya Zimbabwe, Misiri, Songai
Aksum kana Timbuktu
Gĩturwa kĩa ũnene wa Azteka
kĩarĩ mũcĩĩ mũnene wa Tenochitlán
o ũrĩa wetagwo ‘Gĩtuamba kĩa Anahuak’
— na rĩu ũmũthĩ — *Mexico City*
Anahuak arĩ ngai ũmwe wao mũnene
Azteka mahoyaga ngai nyingĩ:
kanyũtũ nĩ ũndũ wa ũcamba wako
nyamũ ya thĩ yarĩ ngai wa iriũko
nĩ ũndũ wa kũhota kwĩyũnũra gĩkonde
na gũkũria kĩngĩ
rĩũa rĩarĩ rĩa kũgocwo

tondũ rĩthoraga rĩ kana rĩ
mũndũ mũgo wao wetagwo *'papa'*
athĩnjagĩra ngai icio kaingĩ
rĩmwe cigategerwo
ngoro ikũritwo mũndũ wĩ muoyo!
ũgĩ marĩ nagueo mũingĩ
mũciĩ wa Mehiko guo mwene
wakĩtwo igũrũ rĩa maĩ
igũrũ rĩa rũriĩ rũnene mũno
nyũmba nene cigakwo
nyũmba cia ngoroba
cia thahabu na mahiga ma goro
biramindi ta cia Misiri

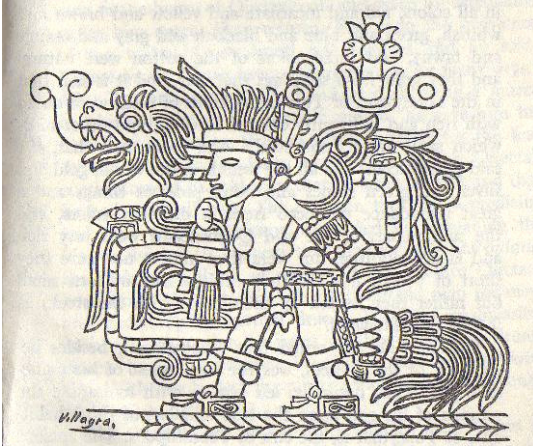
Tenochitlān (Mexico City) mwakainĩ wa 1520

njĩra ciao ciarĩ cia mĩtaro
yageragwo igũrũ na matarũ
irio mahandaga na makagetha:
mbembe na mboco nĩ cio cia mbere
ndomoko, ngorobea, marigũ, ngwaci
kware cia thiriba na thahabu ciarĩ kuo
no ciarĩ cia magemio, ti mbia
na citiarehaga thahu ta rĩu
korwo andũ acio nĩ mamenyaga
ũrĩa icio thahabu na thiriba
cikareeche rĩmena thĩ ĩno
mangiacienjete ciothe
na macikie iriyainĩ
cimeherere.

Mũthũngũ mũthĩbanya atanakinya kuo
Azteka nĩ o mathanaga kuo
gĩcunjĩ kĩnene kĩa bũrũri
nĩ mahoteete ndũrĩrĩ ingĩ nyingĩ
magacitua nginya ngombo
makarĩaga ngoro ciao rĩmwe
no ti ũndũ wa ng'aragu
nĩ mamonie hinya wao
gũtikĩrĩ kwagĩa ahami eega
Wa Kibirũ wao nĩ arathire

atĩ ngai ciao imwe ciorĩte tene
 nĩ cĩgacoka ci njerũ gĩkonde
 ciumĩte na itherero, mũcũrĩnĩ wa iriya
 mũthenya nĩ wagĩkinyire, mwakainĩ wa 1521
 ndũmĩrĩre igĩkinyĩra mũthamaki wetagwo Moktezuma
 atĩ nĩ kuonekana andũ eerũ mũno gĩkonde
 araihũ mũno na mena nderu ndune ndaihu
 Azteka magĩtura ndu, magĩtua ngai ciao nĩ ciagĩcoka
 o na mena ngunyĩrĩrĩ kũigua atĩ oki acio
 marĩ na hiũ ndaihu na mĩtũrĩrũ ya ndogo
 marĩ igũrũ wa nyamũ nene kũrĩ ng'ombe kana ndigiri
Moktezuma anyita ndũmĩrĩri iyo ũguo
 agĩitana kĩa andũ ogĩ
 ago, arathi na aragũri
 na atongoria a icagi ciothe
 magĩikara thĩ magĩtua cira
 kũringana na ũgĩ na mĩtugo yao
 Moktezuma agĩthagathaga ndungata
 agĩcigĩrĩra thahabu, thiriba
 na njoya thaka cia nyoni itagwo *Quetzal*
 makĩrwo matuge rũgendo
 mathĩ magatũnge ageni acio
 matware ndũmĩrĩri ya gĩtiyo
 ndungata cikioya njĩra

nake mūthamaki agītūmana iruga
etererire ageni acio eerū

Quetzalcoatl

Kūrigwo nī kūru no ti gūkīga
mūtino nagueo ndūrī njamba
kana hīhi ngai wao agīcūnga
ahūnītio nī gūthīnjīrwo na gūtegerwo
kana no we na mageria make
itūmi icio tūtingīmenya wega
na rīu ona citirī bata kūmenya
mbura njitiku ndīngīūnganio
mūthamaki wa Azteka ndakīū
atī kaba angīatugūite marimū
kana caitaani we mwene
gūkīra nyakeerū acio
amu to nderu ciao ciarī ndune

o na ngoro ciao ciarĩ ndune ta thakame
 nĩ ũkoroku wa thiriba na thahabu.
Mũtongoria wa Athibanya acio
 etagwo Hernando Cortes
 atũmĩtwo nĩ mũthamaki wao
 mũtumia wetagwo Isabela
 Cortes na arũme njamba 240
 mambĩte gũkinya icigĩĩrainĩ
 cia Cuba na Santo Domingo
 marũmĩĩire njĩra ya Columbus
 mathiaga kũu matoĩ kĩĩa megũkora
 amwe marutĩtwo korokoroinĩ
 angĩ marĩ a gũthaamio
 magatũmwo magatahe indo kwene
 — kana matigacoke kwao
 mongerere ũtonga na ngumo
 Thibanya ikĩre Ngeretha
 Baranja kana Arenó
Columbus na arũmĩĩiri ake
 meciririe makinya kwa Ũhĩndĩ
 kwoguo magĩta andũ a Mehiko *Indians*
 nginya mũthenya ũyũ gũtirĩ kwagarũrwo
 amu athungũ kaingĩ o na mangĩhĩtia ũndũ
 matĩĩtikĩraga mahĩtia ta macio

kaba mahũgũre ũma
meheenie na maheenanie
no kĩa matangĩtikĩra
atĩ maingĩ nĩ ithuĩ tũmarutĩte
nĩguo matwĩrage hindĩ ciothe
atĩ gũtirĩ ũndũ tũngĩhotera
— nĩ maheeni!

Columbus twĩragwo atĩ
arĩ mũndũ mũgĩ mũno
na nĩ ekire wega mũno
kũrehe ũtheri Amerika
tũngĩtũra twĩtikĩtie ũguo
ithuĩ na njiarwa citũ
tũngĩtũra ndumainĩ:
wa mbere Columbus
arutirwo ũgĩ wa iriya na njata
ũrĩa wamũhotithirie gũthĩ kuo
nĩ ategi a thamaki a Abirika
a ndũrĩrĩ cia Ithũĩro
mabuku ma Columbus
moigĩte wega ũguo wothe
no nĩ mahithirwo
kuuma rĩrĩa akinyire Amerika
nduma nene nĩ yatukire

ũkombo na ũngoronia ũkĩgĩa
ũgĩtongia Rũraaya mũno
nĩ kĩa hihi mamũgocaga ũguo.

Hernando Cortes nĩ andĩkire:

*“Twarĩkia gũcuka meeri
twahũtĩte na tũkanoga mũno
no tũgĩcangaiyo nĩ bũrũri ũyũ
nĩ kũrura na gũthakara
tũkĩrutĩra ngai witũ igongona
tũkĩmũria atũgĩtĩre
tũtikone thĩĩna
no tuone kĩrĩa gĩatũrebete kuo
tuonere mũthamaki witũ ũtonga
na tũtheremie kĩrĩa kĩa ndini itũ”*

Hernando nĩ ma ari njamba

ya mbaara, na ya gũcira
nĩ oĩ mũno kũhũngana mahũri
wara na kanua ngogoyo
arĩkia kũhota kabira
akamaĩkaragia thĩ
akameera matume ndũgũ
akamatua a ndini ya Gatoreki
akamunya mĩhianano
akahanda mũtharaba
na arĩkia kũmabatithia
akagaĩra thigari ciake aka
we mwene egaĩre mwarĩ wa cibũ *Cacique*
akĩmũruta kwaria Gĩthibanya

agĩtuĩka mũtaũri wake
 mũtumia ũcio etagwo Malinche
 na rĩu ũmũthĩ mwendia bũrũri
 kana mwenda kwene mũno
 etagwo na kĩnyũrũri ‘Malinche!’

Hernando Cortes

Azteka ariĩ matũmĩtwo gũtũnga ageni
 matongoretio nĩ njamba Kuitlahuak
 mũrũ wa nyina na Moktezuma
 macemanĩirie Veracruz
 hakuhĩ na iriya riĩ Aturatiki
 rũthiomi matiagĩkundanagia
 mũoroto yao erĩ yariĩ mũtiganu
 Kuitlahuak monaga ageni
 Cortes monaga tũnyamũ
 Kuitlahuak akĩona ũguo ihenya

Agĩcokeria Moketzuma ndũmĩrĩri

— andũ aya ti ama, nĩmaingatwo!

Moktezuma agĩkararia

akiuga marekwo matonye bũrũri

Gikũyũ kĩoigire wega atĩ

mũkũrũ nĩ ataaragwo

nĩ kũrumwo atarumagwo

Moketezuma endaga atĩ

macemanĩrie nja ya mũciĩ mũnene

hĩndĩ iyo Cortes e njĩra

akĩũnganagia mbũtũ

cia makabira thũ cia Azteka

magĩkinya mũciĩ wa Mehiko

gĩturwa kĩa bũrũri wothe

magĩtũngwo nĩ mũthamaki

akĩmaceeria kũu guothe

no hĩndĩ iyo maratugwo

Cortes na thigari ciake

no kũhũngana mahũri

makĩgega rĩrĩa monire

nyũmba njake na thahabu

thiriba na mahiga ma goro

magĩtuĩria mbirarũ cia Azteka

matharaita mao na thigari ciao

Cortes akĩona o na rua
atĩ mũthamaki wa Azteka
nĩwe warĩ gĩtugĩ kĩa bũrũri
mangĩmũnyita mamuohe
no mahote Azteka
Ũtukũ ũmwe me iruga
nyũmba nene ya mahoya
yetagwo Huei Teokali
Cortes na thigari ciake
makĩnyita mũthamaki
na kĩama gĩake gĩothe
ago na aruti a magongona
kĩmako gĩkigia bũrũri wotho
kũigua atĩ ageni maratugwo
rĩu nĩ magarũra thirikaari!
mũingĩ nĩ nĩ wamakire mũno
makĩng'athĩria athũngũ acio
makĩrega kũmahe irio na maaĩ
makĩhinga ndũnyũ ciothe
njamba cikĩoya matharaita
no magĩtũthia, nĩ kwaga mũtongoria
ningĩ athũngũ marĩ na mĩcinga
mbaruuti, mbarathi na ing'aurũ
athũngũ mehingĩre kwa mũthamaki

makĩhũta na makĩaga maĩ ma kũnyua
makĩona marekie ũmwe wa atekwa
athĩ akamathaitĩre: makĩrekia Kuitlahuak
andũ magĩkena mũno
makĩmũthuura hau hau
atuĩke mũtongoria wao wa mbaara
Kuitlahuak ndacokire na thuutha
agĩtũmana bũrũri wothe
njamba cia ita ciũke cimateithie
ndũrĩrĩ imwe cikĩrega
ciugage nĩ kaba mũthũngũ
Kuitlahuak o ta Kĩmaathi
agĩtigwo na arũmĩrĩri ake
marũe oiki kũingata thũ ĩno ng'eni
Cortes mehingĩrĩrie kwa mũthamaki
makĩmaka mũno mona mbara nĩ njũku
makĩũraga Moktezuma na andũ ake othe
makĩharĩria kũra ũrĩa mangĩhota
makĩoha thahabu na thiriba
makĩgeria gwĩcembia
no makĩonwo, mbu ikiugwo
mbaara igĩtuthũka
kwarĩ mweri 30.6.1520
Rĩrĩa ningĩ kwamenyekire

atĩ Moktezuma nĩ mũrage
marakara ma mũingĩ makĩngĩha
nderu nduune cikĩonio nganga mbute
ndungata cia cikĩmenderwo
mbarathi ciao cikĩng'eywo
mbaruuti cigĩukio maĩĩnĩ
thigari cikuage o maĩĩnĩ macio
ciũmĩte na kũritũhĩrwo nĩ thahabu
mbaara yarũirwo kiumia kĩgima
thigari 150 cia Cortes cigĩthira
mbarathi mĩrongo ĩna na ĩtaano
ngaati ngiri igĩrĩ cia kabira ya Atlaskala
mũciĩ wa Mehiko ndwahonokire
ũkĩhĩa na ndaraca cikĩambũranio

Mweri 8.7.1520

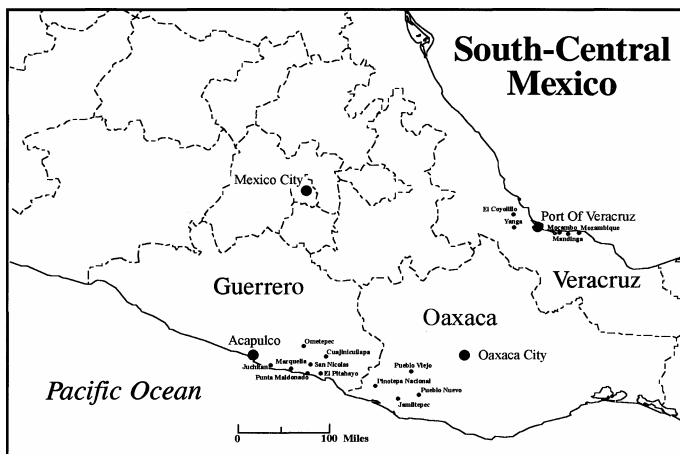
Cortes aikaire gĩtinainĩ kĩa mũtĩ
akĩhuuha irona agĩtaraga hathara
akĩandĩka ibukuinĩ rĩake ũrĩa monirio
nuthu ya andũ ake nĩ anine
mbarathi ciake hakuhĩ ciothe —
akĩrĩra mũno aririkana ũtonga
ũrĩa wothe matigire na thuutha
agĩtua mũthenya ũcio “Ũtũkũ wa Kĩcha”
nao Azteka na Amehiko ũmũthĩ

mawĩtaga “Mũthenya wa Gũtoria”
kĩcha kana gĩkeno
mwene nĩwe ũkĩũĩ!
Mũthia wa ũhoru nĩ atĩ
athũngũ acio matianogire
nĩ macokire kũhota Azteka
na ndũrĩrĩ ingĩ ciothe nini
Mehiko na Amerika ya muhuro
Īgĩtuĩka na Mathibanya
makĩambĩrĩria kũrehe ngombo cia Abirika
atĩ ithuĩ tene tuokaga gũkũ na meeri
tũkareeche mbiacara na thayũ
o ithuĩ twakaga Misiri na Aksum
o ithuĩ twathiaga Caina na Ũhĩndĩ
o ithuĩ twonirie Columbus njĩra
ithuĩ, ithuĩ njiarwa cia Abirika
twacokire kũrehwo na mĩnyororo
kũhotwo kwa Amehiko
gwacokire gũciara kũhotwo gwitũ:
nĩ wona ũrĩa hithitũria ĩnyitanĩte?

Kwĩyonera nĩ kwegu kũrĩ kwĩrwo
Mũthenya nĩwakinyire

rĩrĩa ndahotire gũceera
 mĩena ñgĩ ya bũrũri ũyũ
 (Mehiko ñigana Kenya maita mana)
 nĩ ndaceerire majimbo merĩ ma mwanya:
 Guerrero (rĩtamũkagwo: “Ngerero”) na Veracruz
 (kwĩ Majimbo mĩrongo ãtatũ na kĩmwe)
 kũu nĩ kuo ndagĩkorire ũhoru mwerũ
 ngĩkora kũndũ kwari andũ aingĩ mũno airũ
 na ti kũirio nĩ riũwa — aaca!
 (o na gũtuika ũmwe nĩ ageragia kũnjiguithia
 tondũ aingĩ ao ona matiũĩ kĩrĩa kĩmairĩtie ngothi)

Icagĩ cia andũ airũ a Mehiko
 Nĩ tondũ kihumo kiao nĩ Abirika
 aya nĩ gakundi kamwe tu
 ka mamirioni ma andũ airũ

ariã marehirwo ũkomboini
 kũria guothe comba wathamĩre:
 Amerika ya Rũgũrũ (USA, Canada na Mehiko)
 Amerika ya Gathigathini (Brazil nginya Colombia)
 Amerika ya Gatagatĩ (Panama nginya Belize)
 na icigĩrĩra cia Karibe (Jamaica, Cuba, Trinidad, na ingĩ)
 andũ mirioni mĩrongo iĩri a Abirika
 makĩrehwo moheetwo na mĩnyororo
 meriini mabangĩtwo ta mbembe ikũmbĩ
 andũ a Ghana, Nainjĩria, Angola, Kongo....
 na kũngĩ kũingĩ andũ makĩhuka
 Abirika ikĩambĩrĩria gũthĩina
Mbere iyo niĩ ndiamenyete
 ati Mehiko ni kũri andũ ta acio
 tondũ mationagwo ngathitiini
 terebiconiini kana ũtetiini
 no riu ngĩambĩrĩria kuona
 o ũria twatonyaga icaginiĩ na irĩmainĩ
 no guo andũ acio airũ maingĩhaga
 kũndũ gũtarĩ bara njega kana maendereo
 ta marĩa ndamenyerete kuona
 kaapito-inĩ ya bũrũri wa Mehiko
 ũyũ warĩ ũhoru mwerũ harĩ niĩ:
 ndagĩtũrĩte mĩaka itatũ bũrũri ũcio

itarĩ ndona na maitho maya makwa
 mũmehiko mũirũ o na ũmwe!
 andũ aya o na waigua nĩ airũ
 nĩ airũ na njira ya mwanya mũno
 nĩ matukanangĩte na ndũrĩrĩ cia Mehiko
 ta'a Mixteco, Nahua kana Amuzgo
 nao angĩ anini magatukana na comba wa Gwathibanya
 ĩndĩ mbegũ ya mũndũ mũirũ ndĩrigaga
 kana nĩ gikonde, njuĩrĩ, mwarĩrie, mĩtugo na mĩkarĩre
Andũ a Abirika Ariĩ Me Nja
 metagwo na Kĩngeretha, *The African Diaspora*
 na nĩ matũirie maũndũ maingĩ
 marĩa moimanĩte na kihumoinĩ kĩa, Abirika
 kana nĩ atukanu ta aya a Mehiko
 kana ti atukanu mũno thakame
 ta'a Jamaika kana Haiti
 ũabirika wao nĩ mbegũ ĩtathiraga
 ũngĩkĩona atumia a Guerrero
 makuĩte maĩ na kĩongo ta atumia Anjaruo
 kana wone turĩgũ tũkĩrũga na mũkanda
 kana tũkĩndĩtwo njuĩrĩ mĩhari
 ũngĩona nyũmba ciao cia rĩũmba
 cia gĩthiũrũrĩ na mũtheece
 kana ũrugĩrwo marigũ na waru

ũngĩgua mĩtheko ya andũ acio
wone makĩina kana makirebeta
ndũngĩmakaana uuge ti aitũ!
ũrĩa ũkaanaga mawoni maya
nĩ mũndũ ũtoĩ Abirika na andũ a kuo
kwoguo ndangĩhota kũringithania
one ma ya ũhoru ũyũ
ta ũrĩa nĩ ndeyoneire

Veracruz

Ndanaccera kũndũ kũingĩ Mehiko
ta matũrainĩ ma ijimbo rĩa Veracruz
kũrĩa thetera cia kuuma Gwathibanya
ciakinyire gũtunyana mĩgũnda na ũtongoria
cikĩreche igwa na ngombo kuuma Abirika
o hamwe na mĩrimu mĩeru ta mũtũng'ũ
gatego, ndigana na kĩhuti kĩa Dengue
icagi cia kuo no cikũhe ũhoru ũcio
thiithi cia andu a kuo o na cio warora
ũirũ wa gĩkonde ndũrĩ wathira
thutha wa mĩaka magana mana
o gĩcagi ndakoraga maũndũ makuo
no reke Maitũ ngũhe wa ici igĩrĩ:
Matamba na Koyoliyo

icagi cirĩ hakuhĩ na Yanga
 kũrĩa ndagũceeririe rĩmwe
 na ũkĩyonera na maitho maku
 mwakainĩ wa 1993
 Ndoire mbaathi o irĩa tuire
 kuuma mũciĩ wa Veracruz
 karũgendo ga ta ithaa rĩmwe
 tũgĩkinya gataũni getagwo Hamapa
 andũ magĩcuka hau no nĩ ndioimire
 mbaathi igikũra tukioya bara ya tĩiri
 (ta irĩa itu ya Kĩraĩ na Kwa Ndumbĩ)
 rũkũngũ tũkirũnyua wega biũ
 o tũkihoyaga na ngoro atĩ
 mbaathi iyo ngũrũ uguo
 nĩ igũtũkinia thayũ
 thutha wa ithaa rĩngĩ rĩmwe tũgĩkinya
 rĩrĩa rũkũngũ rwahũahũire ngiuma
 — nĩ wega mũno, rĩu Matamba nĩ na kũ?
 ndereba akĩnyonereria na kaara, akĩnjĩra:
 — oya njĩra iyo na wakinya na hau mbere ũrie mũndũ ũngĩ
 — nĩ wega, ngĩmũcokeria na Gĩthibanya
 ngĩkioya njĩra iyo ndĩ wiki no ti handũ haraya
 ngĩkinya nyũmba ya mbere ya gĩcagi kũu
 ndonetwo tene na ngetererwo

amu nĩ gacagi kanini, gũtirĩ mĩago mĩĩngĩ
kwoguo mũgeni onetwo nĩ kaũndũ o kanene
— mũkĩrĩ ega! ngĩmageithia na Gĩthibanya.
— ĩĩ, tũrĩ ega. Ũracaria kwa ũ?
— kwa *Don Kilo*, ngĩmacokeria

Rĩtwā ‘Don’ gũkũ Mehiko
nĩ ta kuuga ‘Mũthee’ gwitũ
kwoguo nĩ rĩtwā rĩa gĩtũyo
rĩheagwo mũthuri mũgima
Don Kilo angĩũka Mang’u
no tumwĩte ‘Mũthee Kiro’
mucĩ wake warĩ o hau twarũngĩ
ona aĩa ndĩroria njĩra
marĩ mũka na ciana cia ariũ a nyina!
gacagiĩnĩ kau andũ othe nĩ a mbarĩ ĩmwe
O tũkĩarangia na andũ acio
Mũthee Kiro nake agĩkinya
akuĩtwo nĩ mbarathi yake yetagwo Sinyorita*
akĩmĩoherera mũtĩnĩ hau nja ĩrĩage mahuti
Mũthee Kiro akĩruta mũthũ wake
(mawĩtaga ‘Sombreiro’ kũu Mehiko)
tũkĩgeithania ngĩkĩmwĩra nĩ nĩ ũ
na mũndũ ũrĩa wandũmĩte gwake

no hatiarĩ ciũria nyingĩ kana nganja
 ngĩheyo gaturwa o narua
 tũkĩhurũka kĩruruiĩ kĩa mũtĩ
 riũwa rĩa thaa inyanya tiga!
 ngĩhũra ngirathi igĩrĩ nene cia maaĩ
 maria matahagwo o hau nja gĩthimainĩ
 ndarora ngĩona ti kĩriku o na hanini
 tondũ iria rinene rĩa Aturatiki
 rĩ hakuhĩ mũno na Matamba
Nĩ ndakĩhurũkire mũciĩ ũcio
 tũgĩtereta na Mũthee Kiro
 kiuria gĩakwa kĩa mbere kiarĩ:
 — weetirwo ‘Kiro’ ta ya cukari nĩ kĩ?
 mũthee Kiro agĩtheka atananjokeria
 — ndaciarirwo hingo ya ng’aragu
 kwoguo ndarĩ kaana kanini mũno
 maitũ akaringagwo itherũ nĩ andũ
 atĩ kaĩ gwaciarwo kaana kanini atĩa
 ga kiro ĩmwe tu!
 kuuma hindi ĩyo ngĩtuuo ‘Kiro’!
Mũthee Kiro akĩrika kũhoya ndeto ciakwa
 ngĩkĩmwĩra kũrĩa nyumĩte Abirika
 na mĩoroto yakwa ya kũmenya rũgano
 rwa andũ aitũ a Abirika

ariã marchirwo Mehiko tene
 twateretanga o ũguo nĩ ndonire na ihenya atĩ
 Mũthee Kiro we ndoĩ mũno hithitũria iyo
 no nĩ oĩ wega ndeto cia nyũmba yao
 ũguo nĩguo andũ aingĩ aitũ matariĩ
 nĩ moĩ wega biũ mbarĩ ciao cia tene
 mũkarĩre yao riu na birothobĩ ya thimo ciao
 kĩrĩra gĩothe managanĩrwo nĩ maithe
 manyina na maguka mao
 Tũgĩkĩaria mũno na Kiro na andũ ake
 ariã othe maikaraga nyũmba imwe
 kwarĩ na ciana nyingĩ cia mariika mothe
 na akũrũ ta nyina wa Kiro mũtumia mũkũrũ
 woigaga nĩ wa miaka mĩrongo kenda
 onanagia mĩtũkĩ na kiyo kĩngĩ mũno
 ndaikaraga thĩ o na ndagĩka imwe
 nĩ gũthambia indo, kũhaata nyũmba, o na kũruga
 gũtuma itambaya na cindano ya moko
 na o hau akiuga nĩ agagũtumĩra kĩmwel
 mũka wa Kiro na aka a anake ake
 magĩtũrugĩra irio nyingĩ mũno
 ciarĩ na biribiri ndũrũ biũ!
 na kanyama ka ngũrũwe
 hamwe na mboco na Tortiya

irio cia ndũire gũkũ Mehiko
Tortiya (*tortilla*) Mehiko
 nĩ ta gĩtheri gwitũ
 kana ngima harĩ Mũnjaruũ
 kana '*injera*' harĩ Mũethiobia
 nĩ kamũgate kanini kahiana cabaci
 gathondeke na mũtu wa mbembe
 rũciĩnĩ karĩyagwo na matumbĩ kana mboco
 ranji gakarĩyo na gĩtoero kĩa nyama
 kwagĩa thiĩna nĩ karĩyagwo na biribiri tu
 kana gagathogotwo na tuboco
 rĩrĩa koheetwo ũguo getagwo '*taco*'
 Mĩaka makĩria ma ngiri ĩmwe
 kuuma mbere ya mũcomba gũkinya kuo
 kamũgate gaka nĩko gatũirie rũrĩrĩ rwa Mehiko
 gĩtonga kana mũthĩĩni gũtirĩ ũtakarĩaga
 athĩĩni magĩkarĩa na tũboco kana biribiri
 ũrĩa ũkũhota agakarĩa na nyama cia goro
Hwaiĩnĩ ũcio ngĩaria na andũ a itũũra
 ta mũthuuri ũmwe wetagwo Don Chuchó
 akĩmaka mũno kũigua atĩ ndĩ wa Abirika
 agĩcangaya, akĩmbaara thiithi mũno
 njuĩrĩ yakwa na nguo ciakwa, akiuga:
 — hĩ! ...Abirika! atĩ wĩtagwo Cege!

....Abirika!

agĩcokera rĩngĩ na rĩngĩ, akiuga:

— nĩ ndakena mũno!

nĩ kuona Mũabirika kũmbe!

ndũraga nyendaga gũkamuona

tondũ ithuĩ no thenemainĩ tũmonaga

na kaĩ ndũhana acio tuonaga-ĩ!

tũgĩtheka ithuothe nĩ ciugo icio

Chucho mũno amakaga nĩ kwĩyonera

atĩ nĩ mũabirika ndiekĩrĩte njũwa

kana mbete iniũrũ ngĩaragia ‘mumumumu’!

o na ndĩraria Gĩthibanya gĩa kwao!

hau hau mbica ya *Hollywood* ikĩbanjũka icere.

Matamba nĩ kĩmwe tu

kĩa matũra maingĩ ma Mehiko

marĩa matuirwo marĩtwa ma Kĩabirika

ũngiuma rĩu hau ũthĩĩ itherero

ũgũkora kũndũ gwĩtagwo Mandinga

na kũngĩ Mokambo, kũngĩ Mozambique

na uhĩtũkĩre hakuhĩ na ‘Kĩrĩma gĩa Kongo

Matamba (Mũgumoinĩ), Veracruz;

Gicagi gĩkĩ gĩtagwo *Matamba*
kana *Las Tres Higueras* (Mĩgumo Itatũ)
nĩ tondũ hakuhĩ na harĩa gĩakĩtwo
harĩ mĩgumo itatũ mĩnene mũno
mĩtĩ wa magegania o ta mĩgumo yothe
ĩrite gĩtina kĩnene mũno kieya kĩgima
na yonekaga ĩrĩ mĩkũrũ mũno
yohanĩite na ikogothana hwang'e na mĩri
ndamĩrora ngĩririkana Nyagathanga
hatiarĩ nganja atĩ arĩa makire hau tene
na magĩhatua 'Mĩgumo itatũ'
no ta Agĩkũyũ a tene
aria macangairio nĩ mũtĩ ũyũ

hihi andũ a gũkũ a tene rĩ
 nĩ mamĩkumĩtie ta ithuĩ? ngĩyũria
 nĩ marutagĩra magongona ho?
Mwarimũ umwe wa cukuru ya buraimarĩ
 nĩwe waheire kĩrĩra kĩa Matamba:
 “Kwĩragwo atĩ tene wa tene
 Matamba nĩkuo ngombo ciaikaraga
 gwetagwo ‘Matamba kwa Andũ Airũ’
 tondũ andũ airũ nĩ o maihũrĩte kuo
 Mĩgumo ĩno ũkuona nĩyo twetaga Matamba
 rĩtwa rĩĩrĩ riumĩte Angola, Abirika
 na o na kũu riugĩte ‘Mũgumo’
 ũmũthĩ nĩ kũrĩ gĩcigo kĩa bũrũri wa Angola
 gĩtagwo Matamba o ta gũkĩ gitũ
 na rũthiomi rwaragio kuo nĩ rwa Kĩbantu
 o ta Gĩkũyũ, Kĩbemba, Gĩkongo, Gĩthwaĩri
 na thiomi ingĩ magana mainĩ
 iria ciaragio Abirika ũmũthĩ”
 nĩ wakĩona mĩri ya hithitũria ndĩmunyũkaga raithi?

Veracruz, Mehiko
 nĩ kuo Nderu Nduune ciakinyire mbere
 citongoretio ni mũtongoria Hernando Cortés
 marĩkia kũnyarira na kũnina eene bũrũri

makĩhanda igwa, mbamba na mbakĩ
 makĩambĩrĩria kũgũra andũ Abirika
 ngombo cia kũruta wĩra mũritũ
 kũhanda, gũtema na kũmira igwa
 cia gũthondeka cukaari
 na njohi ndũrũ ya *rum*
 makĩrehwo andũ aingĩ kuuma Abirika
 ngombo cia mbere magana matano
 cietirio nĩ mũtongoria ũcio Cortés
 cikigũrwo Kongo na Angola ikĩrehwo
 nĩ Mũitariani wetagwo Lombardo de Lomelin
 Ici ti ng'ano cia marimũ Maitũ
 wothe nĩ uhoro mwandĩke
 na ngaũthoma na maitho makwa

Gũtema igwa, Veracruz

Kuuma hĩndĩ ãyo ũkombo waingĩra
 andũ a abirika makĩrehwo aingĩ mũno

Mehiko andũ 250,000 na makĩria
amwe ao nĩ makire kana magĩakĩrwo kambĩ
cia gũikaraga o kũu macambainĩ
(o ta iria tuonaga cambainĩ cia kahua na macaani Kenya)
andũ acio nĩ maririkanaga kũrĩa moimĩte:
arĩa moimĩte bũrũri wa Mandinga, Abirika ya ithuiro
magĩaka kambĩ kana icagi magĩcitua Mandinga
a Mozambique nao, magĩaka Mozambique
nao a Kongo no maririkanaga kĩrĩma kĩa
kwoguo mĩri ya rũrĩrĩ ndĩmunyĩkaga ũhũthũ!
ĩhiana thangari...

Ngombo nyingĩ mũno nĩ moragĩra ũkombo
magatonya mũtitũ na kũnene irĩmainĩ
gũtũra kuo handũ ha ũkomboinĩ
(nĩ ndikũganĩra cia ũmwe wegatgwo Yanga)
andũ ta acio metagwo *cimarrones*
atĩ imaramari, o rĩrĩa mararũĩra wĩyathi:
— nĩ ũiguaga cia Mau Mau?

El Coyolillo

Hakuhĩ na Kĩrĩma gĩa Kongo
nĩho gĩcagi gĩa Koyoliyo (*Coyolillo*) kĩrĩ
ndoima Matamba ngĩoya rũgendo rũngĩ
mbaathi nĩ ngũrũ na ndĩrĩ mũndũ itigaga njĩra!

bara nayo ikegonyania ithioro nyingĩ mũno
ndereba agatereba na kahora kega
mĩena na mĩena no hurũrũka na irĩma
bũrũri nĩ wa heho na mbaa nyingĩ
mĩtĩ na ithaka na nyeki nduru
ng'ombe cia ngĩrĩndi ikĩrĩithio
mĩgũnda ya kahũa
matunda mĩthemba mĩngĩ
bũrũri mũnoru ma
gwatumaga ndirikane Kenya
haraya karĩmainĩ igũrũ
kahiana gathũnũ ka muriĩthi
ngĩona gakanitha kanini mũno
kangũiganira hihi andũ ikũmi tu
ngamenya kau gakirwo nĩ mwene camba
agocagĩre Ngai ho...

Hĩndĩ ãyo ngĩrorera nja
thĩnĩ wa mbaathi no kwarĩ na uhoro
ciana, atumia, athuuri, airĩtu na anake
mbaathi yageraga icagi nyingĩ
ikĩrũgamaga kuoya na kũrekia andũ
athii no kĩrĩra na ndeto nyingĩ
ndathiaga ngĩthikagĩrĩria itekwenda:
— atĩ hĩ! akĩnjĩra ũguo na ma!

— *Por Dios!* Ma ya Ngai! kai ūcio ndari tha i...!

mūtūmia nĩ gūteta atetaga

nake mūratawe agĩcokia

— Reke ngwĩre ūhoru wa ma:

— korwo nĩ nĩ ndamũthita hau hau...!

kaana gakĩambĩrĩria gwĩtia nyina irio

agĩkeera gakire: nĩ ūkũrĩa twakinya mūciĩ!

kaana gakĩambĩrĩria kũrĩa na kĩyo kĩnene

twathianga ngĩgua hũhũ ta ya andũ maranegenania

ngĩambararia ngingo amu ndionaga wega na kũu thuutha

mwene mũgambo agĩkuhĩrĩria

arĩtie na kanua kahiũ mũno agĩkayaga:

— rora wega! rora wone harĩa karĩ!

— nĩ wa kau, kau! kau!

— nĩ wakona? kau! kau!...

ngĩhiũhĩrwo mũno kũmenya nĩ gatũ kau

o kahora mwene mũgambo agĩkuhĩrĩria

ngĩona nĩ gathuuri gakuhi mũno

kena ūthiũ wa ikanga

na maitho mahiũ mũno

marahiũkahiũka ũ na ũ ta ma kabũkũ

gathuuri kau karĩ na gĩũthi gĩa karũbaũ

na tũkunĩko tũtatũ tũkunĩkĩrie kabirigũri:

— nyonia haria kabirigũri karĩ!

— nyonia ũrĩe mbia! o rĩu, haha, nyonia!
 gathuuri rĩu karĩ mbere yakwa
 kandoreete na mwĩhoko mũingĩ
 gakĩhiũria tũkuniko tũria na mĩtũkĩ mũno
 atĩ o na ndũngĩona mbirigũri ĩria ngunikĩrie
 — nyonia! nyonia! ũrĩe mbia ici!
 — igĩrĩra o kĩa ũkwenda,
 — wamenya harĩa karĩ mbia nĩ ciaku!
 — kau! kau! nĩ wakau! igĩrĩra hau, haha....!
 ngĩtheka na ngoro ngĩmenya, we!
 makanga no makanga thĩ yothe
Kĩmwana twariganĩtie gĩgĩtheka
 gĩkĩnjĩra na kahora:
 — wĩmenyerere mũno!
 aya nĩ atunyani nĩ megũkũheenia
 — ndĩmoĩ mũno, ngĩcokia
 na hau ngĩona mweke wa kwaria nake
 — Wĩ wa gũkũ wee? ngĩmũria
 — ĩ gwitũ nĩ na haha mbere, Otate
 gĩcagi kũ kĩ hakuhĩ na Koyoliyo
 — ooo! nĩguo? na rĩu umĩte kũ?
 — nyuma kuona mwarĩ wa maitũ Halapa
 — ĩ nawe?
 — gwitũ nĩ Abirika, no iceera gũkũ

kĩmwana kũu gĩtianjokeirie
Abirika ndoĩ nĩ gĩcagi kĩrĩkũ
na nĩ ndona ũguo ngĩkira
akĩnjĩra etagwo Antonio
na arĩ wa mĩaka ikũmi na mũgwanja
o ta muumo mũingĩ wa icagi cia gũkũ-rĩ
Antonio no buraimarĩ athomete
kwĩ hinya mũno gũthoma, akĩnjĩra
mbia gũtirĩ kana wĩra mwega, no wa mĩgũnda
tũrĩmaga mbembe, mboco na matunda
maembe na ndimũ citirĩ mbia
o na kahũa gaticirĩ matukũ maya
thogora wa indo cia mũgũnda no kũgwa
— o na kahũa nĩ tũramunya — ta rora!
akĩnyonereria nja ya ndirica
ngĩona kũndũ kahũa kamunyangĩtwo
nĩ kwaga baita no wĩra mũtheri
— mbembe twendagia twagetha kĩmera
— tũgacoka gũcigũra goro twaga cia kũrĩa
— mũrĩmi mũnini rĩu ndarĩ kiene
na nĩ ngĩkũra Antonio atĩ
o na gwitũ kahũa no ta guo
kwaga mawĩra no ta guo
magetha na mbura kũnyiiha

kũrĩma cia kũrĩa tu
 mbia kwaga
 na macio mothe...
 — Rĩu ũgwĩka atĩa hau kabere? ngĩmũria
 — to gũgĩcaria wĩra wa moko?
 agĩcokia ta ndoria kĩũria kĩmata
 no mũno nyendaga gũgathiĩ Mehiko*
 tondũ kũu nĩ kũrĩ kĩbarũa
 no mũno mũno makĩria
 ingienda gũthĩĩ Amerika ya Rũgũrũ*
 tondũ kũu nĩ kuo njiguuga
 wĩra nĩ mũingĩ na mbia njega ya *dollar*!
 tũkĩarangia o ũguo thabariĩnĩ
 mbaathi rĩũ ikĩambata karĩma kanene
 gacũmbĩriĩnĩ gakĩo tũgĩkinya gĩcagĩ kĩngĩ
 mbaathi ikĩrũgama:
 — Nĩ nĩ ndakinya, gĩthĩĩ na wega
 ngũra Antonio na ngiuma
 — *Adios*!
 — *hasta luego*!
Tũtanehuura rũkũngũ
 kihĩiri gĩa ciana nyingĩ gĩgĩtũthiũrũkĩria
 tondũ mbaathi iyo yũkaga rĩmwe mũthenya

* yani Mexico City, mũcii mũnene wa bũrũri wa Mexico

kwoguo gũkinya kwayo nĩ ũhoro mũnene

twana twa gĩcagi twainaga na gũkaĩrĩria:

— mbaaaathi! mbaaaathi!

El Camion nĩ yakinya!

mbaaaathi! mbaaaathi...!

Ndathĩte El Coyolillo kũmenya

tondũ nĩ gĩcagi kĩngĩ gĩa tene mũno

kũrĩa gwaikaragwo nĩ andũ a Abirika

harĩ atĩ hĩndĩ kĩarĩ kĩa andũ airũ tu

gacũmbĩrĩnĩ ga kĩrĩma gĩa Kongo

gĩaikaragwo nĩ ngombo cia *La Concha*

kĩganda kĩnene na gĩa tene mũno

gĩa cukaari na njohi ya *aguardiente**

andũ a Abirika nĩ o makĩrutagĩra wĩra

nginya ũmũthĩ ũyũ tũrĩ

andũ a Koyoliyo na angĩ a icagi ingĩ

marutagĩra kĩa gĩa gĩa wĩra:

kũhanda mbeũ, kũgetha, gũcikuua

kũmiira ngogoyo na cuma nditũ

rĩmwe kũmiirwo njara

arũme othe nĩkuo methaga mũtu

nao atumia maikaragia mĩciĩ gĩcagi

kũrera ciana, kũrĩma tũbeebe na tũboco

* “maaĩ marũrũ” na Gĩthibanya, na no yo *cang’aa*

kūruga, gūtaha maĩ, na mangĩ maingĩ.

“Burro” nĩyo ndigiri ya gũkuua mĩrigo ta ngũ

Mũthenya ũrĩa ndacereete kuo
warĩ wa Femburuarĩ ikũmi na inya
mũthenya mũnene harĩ andũ a Koyoliyo
andũ mũthenya ũcio no kũhurũka
makaiga hiũ na mabanga ma wĩra thĩ
mathũĩna mothe magatemanio
gwa kahinda ga kiumia kĩmwe
no gũkenana, kũĩna, kũnyua na kũhuurũka
ũndũ ũcio meekaga kuuma tene
mĩaka magana ya magana mĩhĩtũku
nginya ũmũthĩ ũyũ o mwaka, nĩ *fiesta*
Ndathiĩte kwĩyonera ngumo ndanaigua
gũtirĩ mũndũ ndoĩ kuo no ndiamakaga
na ndoima mbaathi o ũguo

ngĩguthwo guoko nĩ kamwana kanini
gakĩnjĩra: ũka! ũka nguonie kũrĩa ĩrainĩrwo!
ngĩtithia, ngĩũria kamwana rĩtwa rĩako
— njĩtagwo Manuel, gakiuga na ihenya
ũka nguonie gwitũ!

Hi! ngĩcangaya mũno no ndione ũru
ningĩ tondũ ndirĩ ũngĩ ndoĩ-rĩ
ngĩrũmĩrĩa kamwana kau ti Manuel
gakĩndwara kwao mũciĩ
ngĩkora nyina na ithe
— nĩ ndareeche mũgeni! gakĩmeera
ngĩgeithania na ngĩheyo gĩĩ
ngĩkĩmahe rũgano rwakwa na itũmi
— nĩ twakena mũno nĩwe gũceera gwitũ
ithe wa Manuel akĩnjĩra
ngĩrutĩrwo tortiya na mboco ngĩrĩa
ngĩkũrũkia na ũcũrũ metaga *Atole*
ngĩcokwo nĩ thayũ o tũgĩteretaga
ndaiguaga ta ndĩ mũciĩ biũ
andũ a Mehiko nĩ andũ atugi
mũno makĩria and• a icagi

Yanga Mũtongoria

Gũtĩrĩ mũtongoria wa andũ airũ
mũriganĩre kana ũtoĩyo ta Yanga

thĩĩnĩ wa ng'ano cia andũ airũ
 arĩa marutirwo Abirika
 makĩreehwo gũtuuo ngombo
Yanga arĩ kuo tene mũno
 miakainĩ ya magana ma ikũmi na itandatũ
 na ya ma mũgwanja (16th-17th C.)
 arĩ kuo mbere ya njamba iria ciũĩyo makĩria ta:
 Frederick Douglas wa Amerika ya Rũgũrũ
 Toussaint L'Ouverture wa Haiti
 Paul Bogle wa Jamaica
 kana Harriet Tubman
 mĩtumia ũngĩ wĩ ngumo nene
 ya gũteithia andũ airũ morĩre ũkombo
 Enrique Herrero Moreno
 nĩ andĩkire rũgano rwa Yanga
 kĩambĩrĩriainĩ kĩa mĩaka ya 1920
 andũ a Mehiko nĩrĩo maruganagia ũhoru
 wa kweheria ndigitũta ti Porfirio Diaz
 tondũ wa kũhinyĩrĩria mũingĩ
 na kwenderia comba bũrũri
 andĩki arĩa matetagĩra mũingĩ

Yanga, Veracruz

nĩ mageragia kũhingũra mũingĩ maitho
na kumonia atĩ kuuma tene
andũ ahatĩrĩrie a Mehiko manarũira wĩyathi
kwĩruta ũkomboinĩ wa nyakeerũ
kũhũrana na ungoronia
ungumania na ũndigitũita
mĩaka magana matatu thuutha
nĩ rĩo Yanga akĩririkanwo
mũingĩ wa Mehiko nĩ manyitanĩire
magũika *mapinduzi* marũrũ
na mwaka-inĩ wa 1910

ndigitĩta Porfirio Diaz akĩcheririo

no rũu naruo ni rũgano rũngi...

Gũcererwo ti gũtĩra

o na Kĩmathi no agacoka

tondũ njamba nene ya bũrũri

kana kĩhoto na ũira wa ma

citingĩthikĩka...

Kĩhumo Kĩa Yanga

Gũtuikaga atĩ Yanga (kana ‘Nyanga’)

aciarĩrwo bũrũriinĩ wa Nairo ya Rũgũrũ *

rũrĩrĩnĩ rwa Yangbara

bũrũri wa andũ metagwo Bari

na marĩ o kuo nginya ũmũthi ũyũ

Bari nĩ rũthiomi rwaragio Sudani

nĩ andũ ta 250,000 ũmũthĩ

icigoinĩ cia Kuku na Nyangbara

nĩ kuo kwaragio Kĩ-nyangbara

na nĩ kuo Yanga oimũite tene

atĩ nginya ũmũthĩ ũyũ

ti kahĩ kamwe kana twĩrĩ

ũngĩgua tũgĩtwo Yanga

Ũganda nakuo Kĩ-bari

k̃iaragio nĩ andũ ta 60,000
 Abari angĩ anini monekaga Kongo
 (ndũkariganĩrwo atĩ hĩndĩ ya Yanga
 gũtiarĩ mabũrũri ma k̃ingoronia
 marĩa mekuo ũmũthĩ ũyũ)
 rũthiomi rũrũ andũ a Yanga maragia
 nĩ rwa mbarĩ ya K̃inairo*
 hamwe na thiomi ingĩ
 ciaragio Kenya, Uganda na Sudan
 K̃inandi na thiomi cia Karenjini
 K̃injaruo, K̃iacholi, K̃idinka,
 Gikaramonjong, na ingĩ nyingĩ
 ningĩ no kũrĩ ingĩ Abirika ya Itherero
 Ang̃ikorwo Yanga oimũite kũu
 harĩa mabũrũri ma rĩu ma
 Uganda, Sudan na Kongo macemaneirie-rĩ
 no nginya akorwo meeri ya endia andũ
 yamuoeire Cabinda kana Luanda (Angola)
 tondu nĩ ho agũri a ngombo
 Areno na Thibanya
 matonyagĩria andũ meeri
 makamatwara mũrĩmo wa iria
 nginya Amerika na Karibe

Yanga hamwe na andũ angĩ aingĩ
nĩ magĩtahirwo kĩa hinya
na rĩrĩa moimire thĩnĩ wa meeri
thutha wa rũgendo rwa thĩna
kĩrĩro, gĩkuũ na kĩmako kĩnene
mekorire Veracruz, Mehiko
kũrĩa ngũgũceeretic na hau kabere...

Gũtuĩkaga atĩ Yanga

arĩ mũrũ wa mũthamaki wa kwao
ũndũ wamũrakaragia mũno e Mehiko
atĩ tiga atahirwo na agĩtuuo ngombo
nĩwe ũngĩanatongoria rũrĩrĩ rwao
— ta imanjini korwo nĩwe!
wage gĩtĩ kĩa ũthamaki ũtuĩke ngombo!
kuuma rĩrĩa ahutirie tĩri wa Mehiko
Yanga ndacũngire kana gwĩthikĩra
no kwambia ambĩrĩrie kũrũra wĩyathi
mũthenya ũmwe mwakainĩ wa 1579
Yanga akĩguithia gĩkundi kĩa ngombo
magĩtua mĩnyororo makĩũrĩra mũtitũ
irĩmainĩ cia Zongolica, Veracruz
andũ acio moragĩra ũkombo
meetagwo *cimarrones* na Githibanya
atĩ nĩ imaramari...

Yanga matũraga mũtitũ megitaga
kwa ihinda rĩa mĩaka mĩrongo ĩtatũ
mahũranaga na thetera cia Thibanya
Yanga na andũ ake maikaraga
gĩcagiĩ kĩa nyũmba ta igana rĩmwe
cia mĩtheece, ndathe na nyeki
makarĩma irio ciao, indo ciao
mageka maũndu mao ma ndũire
gĩcagi kũu gĩakĩtwo kũndũ irĩmainĩ
mũtitũĩnĩ mũtumanu mũno
kũrĩa andũ a Yanga megitagĩra
makaheo irio na ndawa nĩ mĩĩ
nyoni na nyamu cia gĩthaka
mahandaga na makarĩma
mbembe, waru na mboco
biribiri na mbakĩ
mbamba ya gũtuma nguo ciao
mĩĩ ya matunda na ndawa
gĩcagi kũu gĩgĩtheerema wega biũ
kwa ihinda rĩa mĩaka mĩrongo ĩtatũ
andũ acio nĩ ta macokeete Abirika
Yanga nĩwe warĩ mũtongoria
mũtua cira na mũthamaki
thirikari yake yarĩ ya ciana

nĩ gwathomithanagio kwandĩka
 o hamwe na ndini ya Gatoreki
 ĩrĩa marutĩtwo moka Mehiko
 Yanga no we warĩ mũhikithania
 andũ ake nĩmahikagia ene Mehiko
 endaga manyitanĩre tondu nĩ onaga
 othe marĩ ũkomboinĩ wa comba hamwe
 nĩ marĩ na mbũtũ ya mbaara
 ĩtongoreetio nĩ Mũangola njamba
 wetagwo Francisco de la Matosa
Mĩaka ĩyo yothe Yanga
 matũraga na mwĩhũgo mũingĩ
 thũ ciao no ciamacaragia
 ikĩgeragia ũrĩa cingĩmacokia ũkomboinĩ
 wiyathi wa gĩcagi kĩa Yanga
 warĩ ũgwati mũnene harĩ mathetera
 mamakagio mũno nĩ kũigua
 andũ airũ maikaraga matarĩ ngombo
 — ĩ mangĩtũma arĩa angĩ othe
 nao metie wiyathi wao!
 ningĩ Yanga nĩ aheanaga gĩkaro
 mũndũ wothe ũrĩa woragĩra ũkombo
 andũ othe ahinyĩririe nĩ comba
 maigua ngumo ya Yanga nĩ makenaga kũmenya

atĩ nĩ kũrĩ kũndũ mangĩũrĩra
 Andũ amwe a Yanga
 marĩ na marakara maingĩ harĩ athũngũ
 arĩa mamathĩĩnĩtie na kũmatua ngombo
 nginya magatũma morĩre mũtitũ
 rĩngĩ na rĩngĩ njamba cia Yanga
 nĩ ciatharĩkagĩra camba cia mathetera
 cigacina na cigakuua indo na mahiũ
 no gĩtũmi kĩnene mũno makĩria
 nĩ mĩthabaara ya mathibanya
 ĩrĩa yatwaraga thahabu na thiriba
 cukaari na mĩtĩ ya mbaũ
 mbamba na mbakĩ
 ũtonga wa kũiya Mehiko
 yothe yageraga hakuhĩ na kwa Yanga
 tondũ meeri icukagira Veracruz
 mĩthabara yakĩohagĩrio njĩra ĩyo
 ngumo nene njũru
 wĩtigĩri wa andũ airũ
 eega kana oru
 ũkĩngĩha guothe Mehiko
 Yanga nĩageragia mũno
 kũgĩria njamba ciake ciike ũmaramari
 no ndangiakĩhotire hĩndĩ ciothe

kūgiria anake kwĩruta mathata na comba
mĩaka ĩyo mĩrongo ĩtatũ mũtitũ
Yanga no kĩrĩra arutagĩra andũ ake
gĩa kũrĩa moimĩite Abirika
na ĩtũmi cia gũtũra mũtitũ
na kũrũira wĩyathi

Mwakainĩ wa 1612 Mehiko
mũhuuhũ bũrũriinĩ wothe
atĩ andũ airũ me na mũbango
wa kũgarũra thirikaari ya Marĩkiya
atĩ morage thetera ciothe
maigĩrĩre thũmbĩ mũthamaki wao
gũgatuĩka atĩ *mapinduzi* macio
mageekwo mũthenya wa Gatano Gatheru
hingo ya Bathika ya mwaka ũcio
Athũngũ makĩgĩa na guoya mũno
makĩhingĩra nyũmbainĩ ciao
na makĩingata ngombo nyũmba
andũ othe airũ magĩathwo kaabiũ
matikaume nja gwatuka
matikaine kana marie me hamwe
matigeeke maũndũ mao ma ndũire
ngabana wa Mehiko hĩndĩ ĩyo
arĩ Mũthibanya wetagwo Luis de Velasco

akĩona no nginya ahorerie matheetera
matige kũmaka na kũremwo nĩ wĩra
agĩtũmana njeera ciake
kũgĩrwo andũ airũ mĩrongo ĩĩrĩ na kenda
arĩa mohetwo nĩ itũmi ingĩ ta kũiya kana ureebi
agĩathana andũ acio maitwo na mĩkwa mbere ya andũ
ndũnyũinĩ ya Mũciĩ mũnene wa Mehiko
ciongo ciao cikĩng'eo
cikĩambwo na mĩtheece matukũ ikũmi
nginya andũ makiuga cieherio nĩ kũnunga
Ngabana Velasco eka gĩiko kũu
endaga kũheenia andũ ake
atĩ agarũri thirikaari ya Marĩkiya
nĩ amenye na nĩ meherio
— waririkana Kenya hĩndĩ ya Manjeneti?
Mũnene ũcio wa Marĩkiya wa Thibanya
agĩcoka akiuga kuuma hĩndĩ iyo
nĩ ekũnina Yanga biũ
na andũ airũ othe arĩa matetagĩra wĩyathi
na kũnina ũkombo na ũhahami
agĩciria atĩ angĩnina Yanga biũ
no ahote kũhoreria andũ ake
na atũme ngombo ciothe cimake
citige kũragĩra ũkombo na gwĩtia wĩyathi

— to ta guo meciragĩria Kĩmaathi?
 Ngabana Velasco agĩkĩruta watho
 agĩtũma njeci ciake na kabuteeni
 wetagwo Gonzalez de Herrera
 ena thigari igana rĩmwe
 thetera nyingĩ cia kwĩrutĩra
 (waririkana Kenya Ng'ombe?)
 arathi a mĩguĩ igana rĩa mĩrongo ĩtano
 ndungata na ngaati magana meerĩ
 makĩoha matharaita makahũre Yanga
 macine na manine gĩcagi kũu gĩaake
 nĩ getha macokie andũ acio airũ
 ũkomboinĩ wa tene na tene
Rĩria Yanga amenyire atĩ mbũtũ ĩ njĩra
 itungati ciake cikĩbarabaria
 cigĩthie kuohia Gonzalez
 no kwa mũnyaka mũru
 hitho ya mũtego wao ikihithũrio
 itungati cia Yanga igĩcambũrĩrwo
 ikihinyĩrĩrio mũno nĩ mbũtũ ya comba
 Yanga na andũ ake, o ta Kĩmaathi
 matiarĩ na mĩcinga mĩiganu
 kana mĩnene ta ya mathetera macio
 ningĩ mbaara ĩria moĩ mũno

yari ya kuringa na gwithara.

Yanga hĩndĩ iyo ari mũthuuri

no nĩ arũire hamwe na andũ ake

nginya ihinda rĩa mũthia

andũ airũ aingĩ magĩkorwo manangĩtwo

angĩ aingĩ makiũũrĩa mĩtitũ thĩinĩ makĩria

magĩthũ na mbere kũrĩa ũkombo

Yanga akĩrega gũtherenda o na ari mũhote

akiuga hatiarĩ njira ingĩ tiga mbaara kana gĩkuũ

— kana wĩyathi wa andũ airũ

Anyitwo nĩ macirire mũno na Ngabana

makĩguithanĩria Yanga aheeyo

harĩa angĩaka gĩcagi

andũ ake maikarage matari ngombo

nake Yanga agĩtũkĩra gwathũikĩra Marĩkiya

na ndakareka ngombo ciũrĩre gwake rĩngĩ

kana ciheeyo ũteithio nĩ andũ ake

Mwakainĩ wa 1631

Yanga na andũ ake magĩaka gĩcagi

kĩa mbere kĩa andũ airũ eyathi

thĩinĩ wa Amerika ng'ima

ya rũgũrũ na ya mũhuro

yani: “*el primer pueblo libre de América*”

gĩgĩtuuo San Lorenzo de los Negros

yani, Gĩcagi kĩa Mũtheru Lorenzo wa Andũ Airũ
 Ihindainĩ rĩu o na Haiti ndĩeyathũite
 o na Maamerika matiakoreetwo hĩndĩ ĩyo
 mareganiũite na watho
 wa Marĩkiya wa Ngeretha
 wĩyathi wao macokaga kũneeyo 1776
 makĩria ma mĩaka igana thuutha wa Yanga
 Wĩyathi wa maratathi kana wa bendera tu
 — ucio ti wiyathi kũigana!
 Yanga nĩ magĩakire gĩcagi kĩa
 marigiciĩrio nĩ ũkombo
 na karambaa ya mathetera
 wĩyathi wa Yanga ndwakenagia
 arĩa metĩkĩtie aĩ mũndũ mũirũ
 kana kabira nyene Mehiko ti andũ
 nĩ nyamũ cia gwathwo na gũthogorano
 Yanga, andũ ake na wĩyathi wao wa maratathi
 maikaririo na heho nĩ comba athani
 kwĩhũgaga makiũgitagwo, magĩcambagio
 magĩtagwo aici, gĩko, imaramari
 wĩra wa gũthũkũma matingĩheyo
 na tondũ nĩ magĩtĩkĩrĩre-rĩ
 wĩyathi wao ndwamarekaga
 gũteithia andũ angĩ makiũrĩra ũkombo

kwoguo o na o andũ arĩa angĩ airũ
magĩtiga kuona Yanga ta mũrata wao
ti ta rĩrĩa marĩ na wiyathi wao mũtitũ!

Macũngĩĩroinĩ ma ũhoru nĩ atĩ

Yanga agĩtũmĩrwo marũa
atĩ agacemanie na ngabana
muciũ mũnene, Mehiko

— no ndakinyire:

mamuoheetie njĩrainĩ
makĩmũnina na njĩra njũru
thuutha ũcio hanini

Ngabana o ũrĩa rĩu warĩ kuo
akĩgarũra rĩtwa rĩa itũũra

San Lorenzo de los Negros
akĩrĩhe rĩtwa rĩake we mwene

San Lorenzo *de Cerralvo!*

Mĩaka magana nĩ mĩhũtuku Maitũ

no nĩ urakĩgua ũrĩa ndeto
cia mũthũngũ na mũndũ mũirũ
citarĩ ciagarũrũka

no ta iria mwĩrĩga Kenya
mĩaka mĩnini mĩhĩtũku

kana ũrĩa tũkuona na hau kabere
twaremwo nĩ kũma na wiyathi witũ

Maitũ, ũmũthĩ ũyũ Yanga
nĩ taũni ya andũ ta ngiri ithano
manyũmba nginya rĩu no wone
ũrĩa makĩtwo na thingo mata mũno
na mĩrango mĩnene mũno ya cuma nditũ
no ndũkuona mũndũ mũirũ
o na kana ũkuoneka e na thakame ya rũrĩrĩ
no twahĩtũka hau tũthĩ ta mairũ ithatũ
ũgũkora gĩcagi kĩngĩ kinini
gĩtagwo Mata Clara
andũ a kĩa nĩ andũ airũ
hihi nĩ ta o njiarwa cia Yanga
kuonekaga ta arĩ kũingatwo maingatirwo
magĩthamio kana makieherio itũũra rĩao rĩrĩa makire
ũmũthĩ njiarwa cia Yanga
matimũĩ wega
mathetera ma hĩndĩ iyo
na atongoria a thuutha-inĩ
mathiaga o na mbere
gũtharia hithitũria ya andũ airũ
nĩ mageretie mũno Yanga ariganĩre
no rĩu ningi nĩ aracoka
thuutha wa miaka magana
Rekei hithitũria ĩgatuonereria

atĩ ãthiaga ãgĩcokagĩra
nĩkĩo Yanga e hau ũmũthĩ
gũtũririkania atĩ wĩyathi wa mũndũ mũirũ
wonekeete na thĩina mũnene makĩria
ningĩ atĩ endi bũrũri matigathira
kĩririkano kĩa nĩ kĩa rũciũ rwitũ.
wiyathi ti bendera kana kwandikanĩra
wĩyathi wa ma nĩ kwĩyatha wee mwene

Nĩ kaba kũinũka

Mũthia wa ũhoro

Mũthenya ũrĩa ndacokire Mang'u

warĩ mũthenya mũnene mũno

thĩĩnĩ wa ũtũũro wakwa wothe

gũcoka mucĩ Kenya, Abirika

kweherera ũtũũro wa mĩaka mĩingĩ

wa kwĩrira na kwĩriragĩria o mũthenya

kwaga kũiganĩra harĩa mũndũ arĩ

ikeno nyingĩ cia maratathi

kũririkanagio o mũthenya

atĩ wĩ mũgeni, wĩ kwene

No ningĩ hatĩrĩ nganja

atĩ mũrĩmo nĩ ndohĩgũire

ngĩmenya maingĩ itangĩanamenya:

kwĩyũmĩrĩria na kwĩrũma kĩni

kũruta wĩra na hinya na kĩyo

kwaga gũkena hatarĩ gĩthimi

kũmenya thiomi na mũkaririe

cia andũ a Mehiko, Rũraaya

Amerika ya Rũgũrũ, ya Gatagatĩ na ya Guthini

ngĩmenya ng'ano cia andũ a Abirika

a Mehiko, Amerika, Karibe

ngĩthoma gĩthomo kũingĩ

ngĩrianĩra na ngĩnyuanĩra
na ene mabũrũri arĩa ndakorire
o na ndirĩ ndaingatwo kũndũ
kwoguo ndingĩrira o na hanini
No ũhoro wa ma nĩ atĩrĩrĩ:
rũgũrũ kana itherero, nĩ ma
mũciĩ nĩ kuo kwegu makĩria

Ciugo ici ndũire nyandikaga
na guoko gũkũ gwakwa
nĩguo ngũganĩre wee Maitũ
nawe ũganĩre andũ aitũ ethĩ
kana o methomere na Gĩkũyũ
mone ũrĩa ndanoona
hihi magĩe hinya mũiganu
wa kũrũmĩrĩra irooto ciao
nacio iciare maũndũ mega
ma kwĩguna o ene na bũrũri wao
tondũ wega umaga na mũciĩ
na rũgendo rwa mairo ngiri ĩmwe
rwambagĩrĩrio na ikinya rĩmwe
Thaa!

